

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І.ДОЛІШНЬОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

**Прикордонні громади Західного регіону України:
сучасні тенденції та перспективи економічного розвитку
*(за результатами експертних оцінок)***

науково-аналітична записка

Львів – 2019

Прикордонні громади Західного регіону України: сучасні тенденції та перспективи економічного розвитку *(за результатами експертних оцінок)*: науково-аналітична записка / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». – Львів, 2019. – 44 с.

У науково-аналітичній записці наведено результати експертного опитування представників органів місцевого самоврядування з питань економічного розвитку прикордонних громад. В опитуванні взяли участь представники сільських, селищних та міських рад Волинської, Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей.

Наведено сучасні тенденції економічного розвитку прикордонних територій, в т.ч. особливості здійснення підприємницької діяльності, проблеми зайнятості місцевого населення, розвиток транспортної та соціальної інфраструктури тощо. Розкрито напрями та шляхи розвитку транскордонного співробітництва за участі прикордонних громад та окреслено перспективні напрями розвитку досліджуваних територій.

Для представників органів державної та місцевої влади, науковців, суб'єктів підприємницької діяльності, представників громадських організацій та інших осіб, зацікавлених у проблематиці розвитку прикордонних територій в умовах поглиблення транскордонного співробітництва.

Науково-аналітична записка підготовлена:

д.е.н. Притулою Х.М. (науковий керівник), Калат Я.Я., Демедюк О.П.

© ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2019.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	4
<i>I. Оцінка потенціалу економічного розвитку прикордонних територій</i>	5
<i>II. Сучасні тенденції розвитку транскордонного співробітництва за участі прикордонних громад.....</i>	24
<i>III. Перспективи розвитку прикордонних громад</i>	38

ПЕРЕДМОВА

Реформа децентралізації в Україні розпочалась у 2014 році з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. № 333-р.¹ Здійснення реформи (зміни у адміністративно-територіальному устрої, бюджетна децентралізація, проведення секторальних реформ тощо) покликане на сьогодні стати каталізатором позитивних змін у всіх сферах суспільного життя країни.

1 вересня 2017 року вступила в дію в повному обсязі Угода про Асоціацію між ЄС та Україною після її затвердження 11 липня 2017 року Радою Європи. Адаптація регіональних економічних систем до нових умов та можливостей, пов'язаних з поглибленням євроінтеграційних процесів, потребує певного часового лагу. Разом з тим лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, зменшення бар'єрної функції кордону, безвізовий режим між Україною та ЄС тощо в перспективі здійснюватимуть відчутний вплив на соціально-економічний розвиток регіонів, особливо прикордонних (Волинської, Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей), які мають спільний державний кордон з країнами-членами ЄС.

Ті проблеми, на вирішення яких зорієнтована реформа децентралізації, лише поглиблюються у прикордонних регіонах за рахунок викликів, пов'язаних з їх географічним розташуванням, потенціалом розвитку та активізацією євроінтеграційних процесів. Поряд з можливостями, які з'являються в територіальних громадах, які вже долучилися до процесу децентралізації, існує і низка ризиків: нецільове використання коштів місцевого бюджету; поява значних дисбалансів між делегованими новими повноваженнями та доступними фінансовими ресурсами громади; посилення нерівномірності розвитку територій в межах громади та країни; погіршення доступності та якості надання освітніх та медичних послуг; погіршення якості місцевого управління; зменшення впливу держави на управління процесами розвитку на місцях; подальший економічний занепад території громад тощо.

У IV кв. 2018 р. працівниками Інституту проведено соціологічне дослідження у розрізі прикордонних громад, які безпосередньо межують з країнами-членами ЄС, стосовно оцінки їх економічного потенціалу, поточного стану розвитку транскордонного співробітництва та перспектив розвитку в контексті реформи децентралізації. До опитування залучено представників 124 громад, з яких 15 є ОТГ. Анкета складалася з трьох блоків: оцінка сучасного стану розвитку прикордонних територій, вплив Угоди про Асоціацію України та ЄС на розвиток прикордонних територій та перспективні напрями розвитку територій. Аналіз результатів опитування здійснювався загалом по всіх областях, в розрізі окремих областей, ОТГ та тих територіальних громад, які ще не долучилися до процесів децентралізації тощо.

¹ Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

I. ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Прикордонні регіони традиційно (це властиво і прикордонним територіям країн-членів ЄС) відстають від решти регіонів за основними соціально-економічними показниками розвитку. Передумовами цього є віддаленість від центрів концентрації інвестиційної та економічної активності та знаходження в безпосередній близькості до державного кордону. Основними викликами, яким на сьогодні змушені протистояти прикордонні регіони України, є забезпечення конкурентоспроможності в умовах євроінтеграційних процесів та послаблення бар'єрної функції кордону; низький рівень економічної безпеки; відтік людського капіталу та питання етнічних меншин.

Близькість до державного кордону відкриває як додаткові можливості для розвитку прикордонних громад, так і посилює виклики, пов'язані з їх географічним розташуванням, потенціалом розвитку та активізацією євроінтеграційних процесів.

Більшість з опитаних респондентів не змогли однозначно визначитись, чи задоволені вони сучасним станом економічного розвитку території їхньої громади: 35% швидше задоволені станом розвитку, а 30% - швидше не задоволені (див. рис. 1). Водночас представники 8 громад задоволені сучасним станом розвитку їхньої громади.

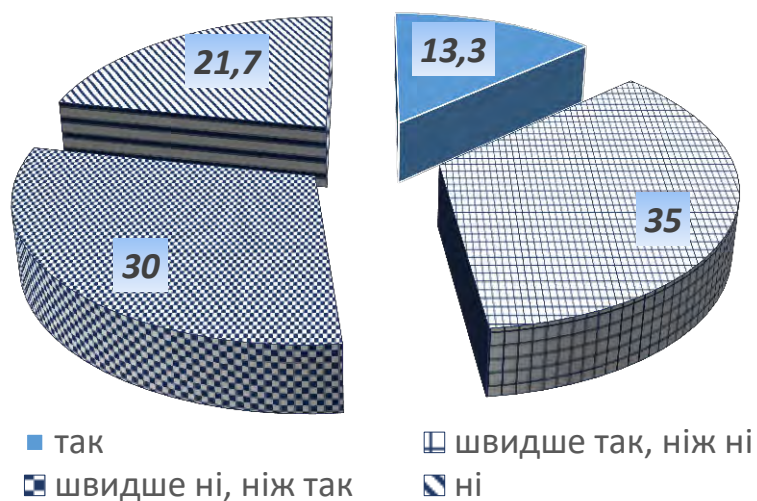

Рис. 1. Розподіл думок респондентів щодо їхньої задоволеності сучасним станом економічного розвитку території громади, %

Розподіл відповідей респондентів у розрізі областей дещо відрізняється (див. рис. 2). Найбільшою часткою респондентів, абсолютно незадоволених станом розвитку території їхніх громад, характеризується Закарпатська область. Натомість у Волинській області жоден респондент не відповів, що незадоволений станом розвитку своєї громади.

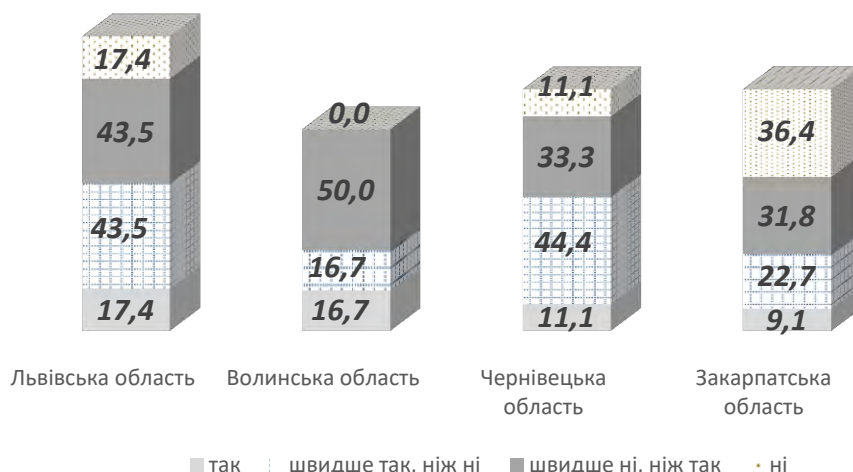

Рис. 2. Розподіл думок респондентів щодо їхньої задоволеності сучасним станом економічного розвитку території громади у розрізі областей, що досліджувалися, %

Більш оптимістичними є очікування респондентів стосовно змін в економічному розвитку території громади у найближчі два-три роки. Понад 70% опитаних респондентів вважають, що у найближчих два-три роки відбудеться покращення в економічному розвитку території їхньої громади (див. рис. 3). 15% опитаних представників громад передбачають, що жодних змін не відбудеться. Лише 7 респондентів стверджують, що зміни, які відбудуться, принесуть погіршення розвитку території громади, яку вони представляють.

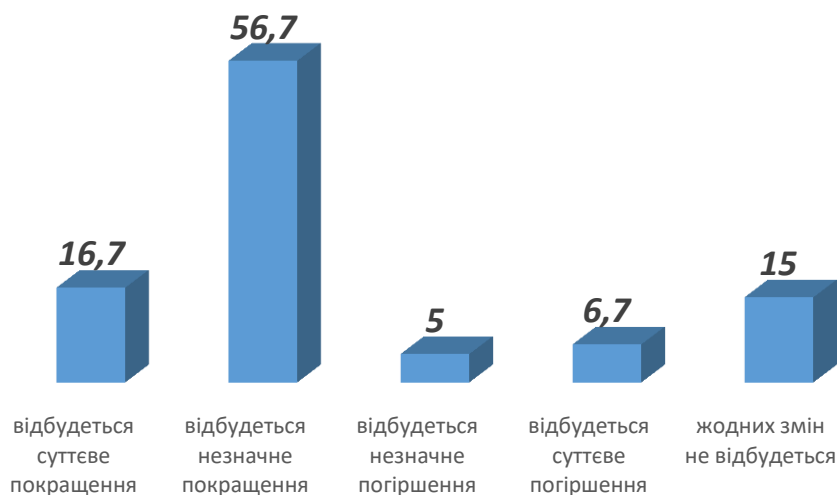

Рис. 3. Розподіл думок респондентів щодо можливих змін в економічному розвитку території громади у найближчі 2-3 роки, %

Розподіл відповідей респондентів у розрізі областей засвідчив, що найбільші очікування стосовно перспектив суттєвого покращення економічного становища у громадах у найближчі два-три роки притаманні респондентам Волинської області (33,3%) (див. рис. 4). Суттєве погіршення економічної ситуації очікують респонденти у Львівській та Закарпатській областях.

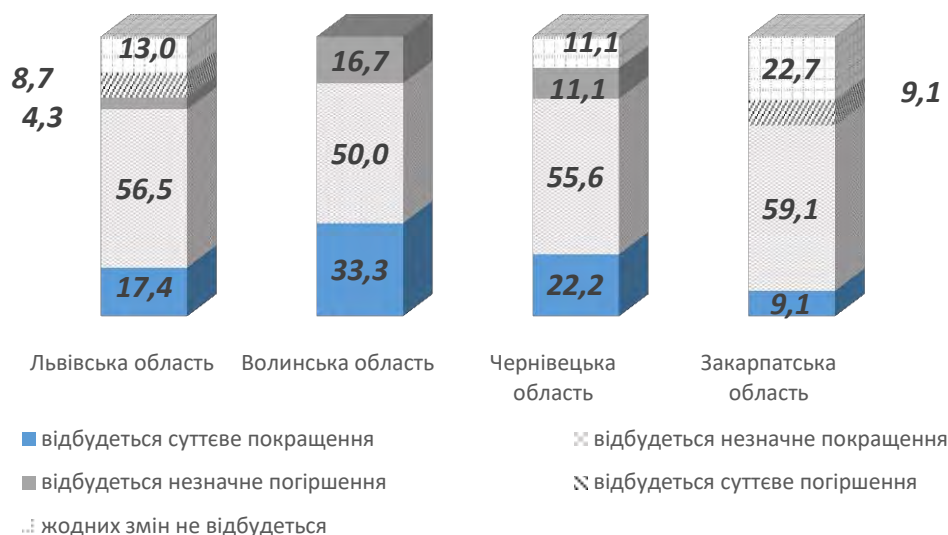

Рис. 4. Розподіл думок респондентів щодо можливих змін в економічному розвитку території їхньої громади у найближчі 2-3 роки у розрізі областей, що досліджувалися, %

Майже три чверті опитаних респондентів вважають земельні ресурси основою економічного розвитку їхньої громади (див. рис. 5). Фінансові ресурси та приватний бізнес є також вагомими факторами розвитку громади, їх відзначили близько 45% респондентів. Найменш важливими для економічного розвитку громад згідно думок опитаних респондентів є соціальний капітал (5%) та інформаційні ресурси (8%). Представники Дюлянської сільської ради Виноградівського району Закарпатської області та Солянуватської сільської ради Старосамбірського району Львівської області зазначили, що їхня територія розвивається завдяки іншим ресурсам, які не були зазначені у переліку анкети, але конкретизувала свою відповідь лише громада Львівської області, де вказали, що основним рушієм розвитку їхньої території є близькість до кордону з Польщею.

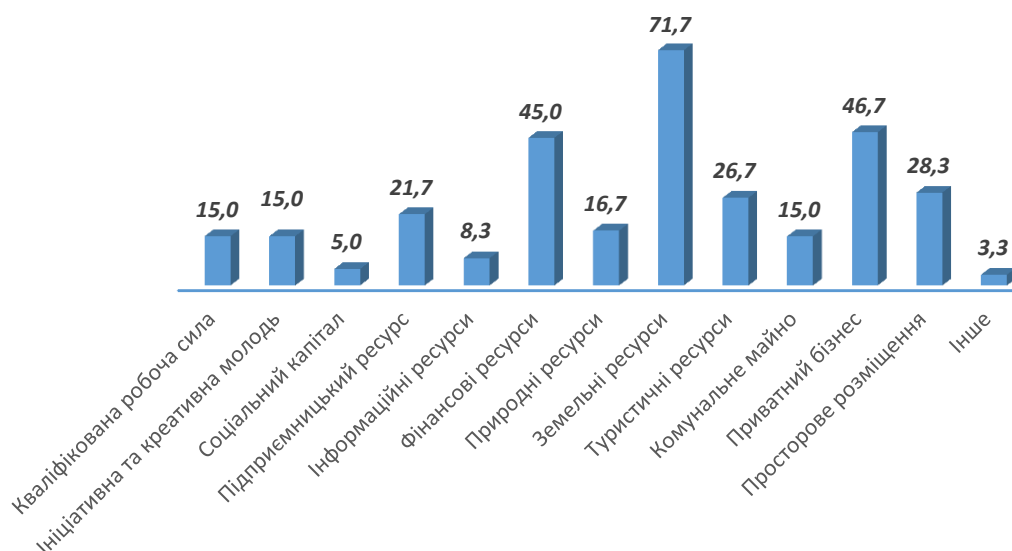

Рис. 5. Розподіл думок респондентів щодо ресурсів, котрі забезпечують економічний розвиток території їхньої громади, %

Аналіз зазначеного питання у розрізі областей загалом є ідентичним у всіх областях. Водночас респонденти Волинської області окрім земельних та фінансових ресурсів відзначили також ініціативну молодь, інформаційні ресурси та просторове розміщення (по 50% опитаних) (див. рис. 6).

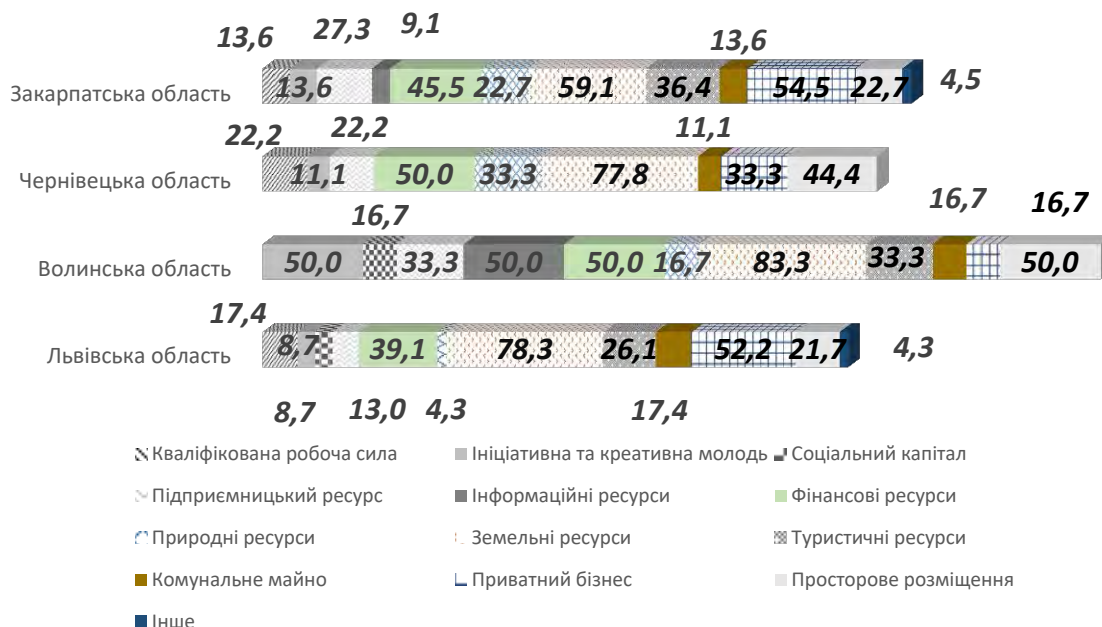

Рис. 6. Розподіл думок респондентів щодо ресурсів, котрі забезпечують економічний розвиток території їхньої громади у розрізі областей, що досліджувалися, %

Провідним видом економічної діяльності, який на сьогодні визначає економічний розвиток прикордонної території, на думку експертів, є роздрібна торгівля (76,7%), сільське господарство (рослинництво, тваринництво) (68,3%) та лісове господарство і лісозаготівлі (33,3%) (див. рис. 7).

Водночас на обробну промисловість припало тільки 22,1% ствердних відповідей респондентів. Превалювання видів економічної діяльності з низькою часткою доданої вартості та сировинного спрямування передумовлює низький рівень економічного розвитку цих територій.

Подібний розподіл думок респондентів зберігається і у розрізі чотирьох прикордонних областей (Волинської, Львівської, Чернівецької та Закарпатської) (див. табл. 1). Так, домінуючими видами економічної діяльності на думку експертів цих регіонів, є:

- у Львівській області - «роздрібна торгівля» (73,9%) та «сільське господарство (рослинництво, тваринництво)» (69,6%);
- у Волинській області - «роздрібна торгівля» (83,3%), «сільське господарство (рослинництво, тваринництво)» (83,3%) і «лісове господарство та лісозаготівлі» (50,0%);
- у Чернівецькій області - «сільське господарство (рослинництво, тваринництво)» (88,9%) та «роздрібна торгівля» (66,7%);
- у Закарпатській області - «роздрібна торгівля» (81,8%) та «сільське господарство (рослинництво, тваринництво)» (54,5%).

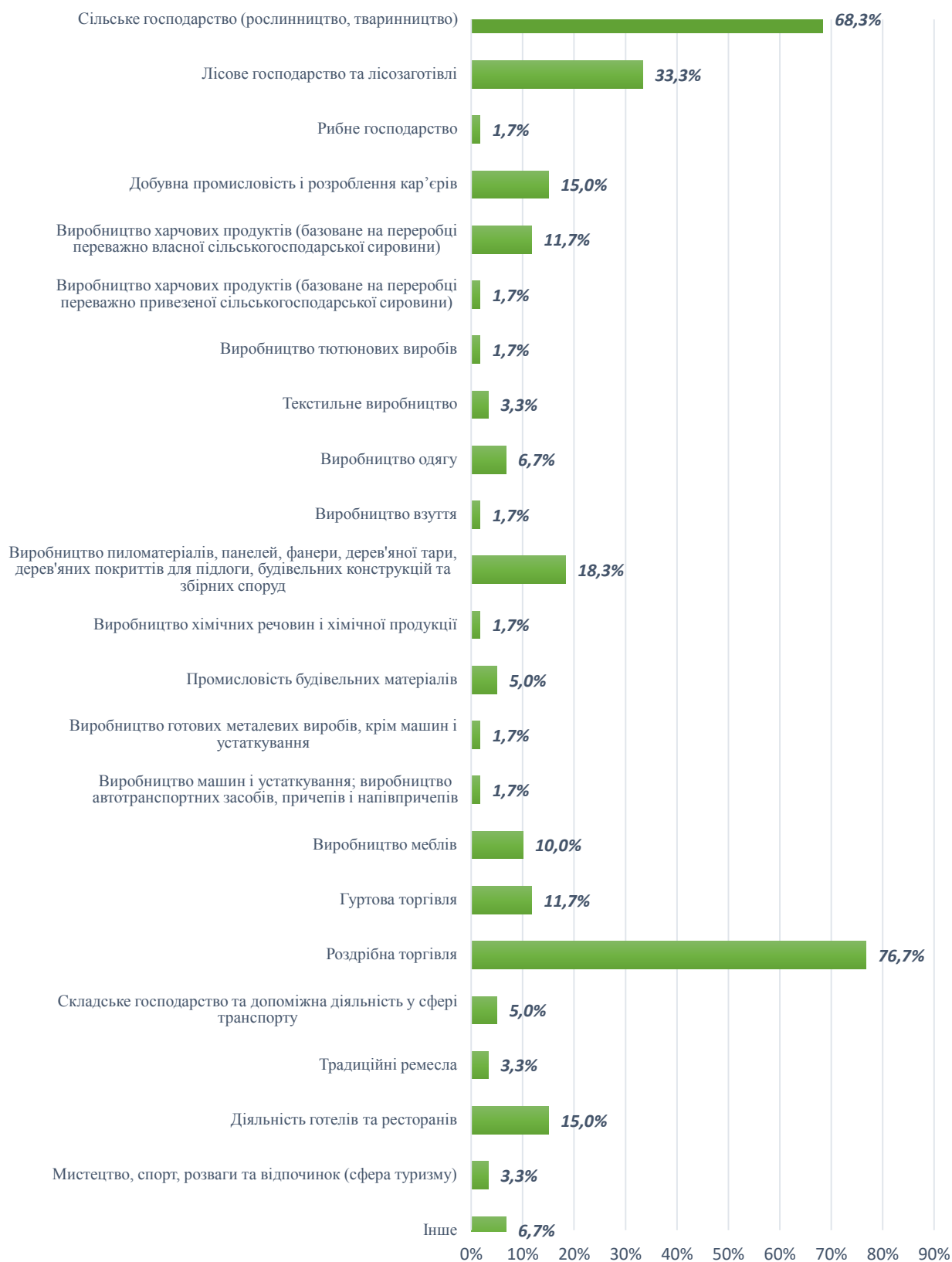

Рис. 7. Розподіл відповідей респондентів щодо основних видів економічної діяльності, які визначають економічний розвиток прикордонних громад, що межують із країнами-членами ЄС

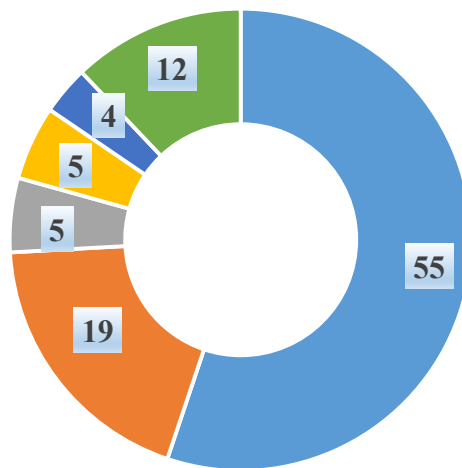
Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів Волинської, Львівської, Закарпатської та Чернівецької областей стосовно вагомості кожного виду економічної діяльності у визначенні економічного розвитку прикордонних громад, що межують із країнами-членами ЄС

Види економічної діяльності	Регіон			
	Львівська область	Волинська область	Чернівецька область	Закарпатська область
Сільське господарство (рослинництво, тваринництво)	69,6%	83,3%	88,9%	54,5%
Лісове господарство та лісозаготівлі	39,1%	50,0%	22,2%	27,3%
Рибне господарство	-	-	11,1%	-
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	13,0%	33,3%	33,3%	4,5%
Виробництво харчових продуктів (базоване на переробці переважно власної сільськогосподарської сировини)	13,0%	33,3%	11,1%	4,5%
Виробництво харчових продуктів (базоване на переробці переважно привезеної сільськогосподарської сировини)	-	16,7%	-	-
Виробництво тютюнових виробів	-	-	-	4,5%
Текстильне виробництво	-	-	-	9,1%
Виробництво одягу	-	-	-	18,2%
Виробництво взуття	-	-	-	4,5%
Виробництво пиломатеріалів, панелей, фанери, дерев'яної тари, дерев'яних покриттів для підлоги, будівельних конструкцій та збірних споруд	26,1%	-	33,3%	9,1%
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	-	-	-	4,5%
Промисловість будівельних матеріалів	4,3%	-	22,2%	-
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	-	-	-	4,5%
Виробництво машин і устаткування; виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	-	-	-	4,5%
Виробництво меблів	17,4%	-	11,1%	4,5%
Гуртова торгівля	8,7%	16,7%	-	18,2%
Роздрібна торгівля	73,9%	83,3%	66,7%	81,8%
Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	4,3%	16,7%	-	4,5%
Традиційні ремесла	-	-	-	9,1%
Діяльність готелів та ресторанів	4,3%	16,7%	11,1%	27,3%
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (сфера туризму)	4,3%	16,7%	-	-
Інше	4,3%	-	11,1%	9,1%

Аналіз відповідей респондентів у розрізі регіонів засвідчив, що найбільш диверсифікованою за основними видами економічної діяльності є Закарпатська область. Зокрема, тільки представники цієї області визначають «виробництво тютюнових виробів», «текстильне виробництво», «виробництво одягу», «виробництво взуття», «виробництво хімічних речовин і хімічної продукції», «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування», «виробництво машин і устаткування; виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів», «традиційні ремесла» як провідні види економічної діяльності на їх території. На «рибне господарство» вказали лише представники Чернівецької області, що очевидно, оскільки нею протікає 75 річок, серед яких Прут, Серет та Дністер. А от «виробництво харчових продуктів (базоване на переробці переважно привезеної сільськогосподарської сировини)» було відмічене респондентами лиш Волинської області (див. рис. 8).

Розвиток підприємницького сектору визначає соціально-економічний розвиток громади, оскільки це передумова залучення інвестицій, створення додаткових робочих місць, підвищення рівня платоспроможності населення, зниження рівня міграції тощо. На жаль, дослідження показує, що у 55,2% прикордонних громад функціонує не більше десяти підприємств. Водночас 18,3% представників прикордонних громад зазначили про функціонування в громадах від 11 до 20 підприємств, а 12,1% опитаних відмітили, що діє більше 51 підприємства (див. рис. 9).

■ до 10 ■ 11--20 ■ 21-30 ■ 31-40 ■ 41-50 ■ 51 і більше

Рис. 9. Кількість підприємств, які функціонують на території прикордонних громад, що межують із країнами-членами ЄС, %

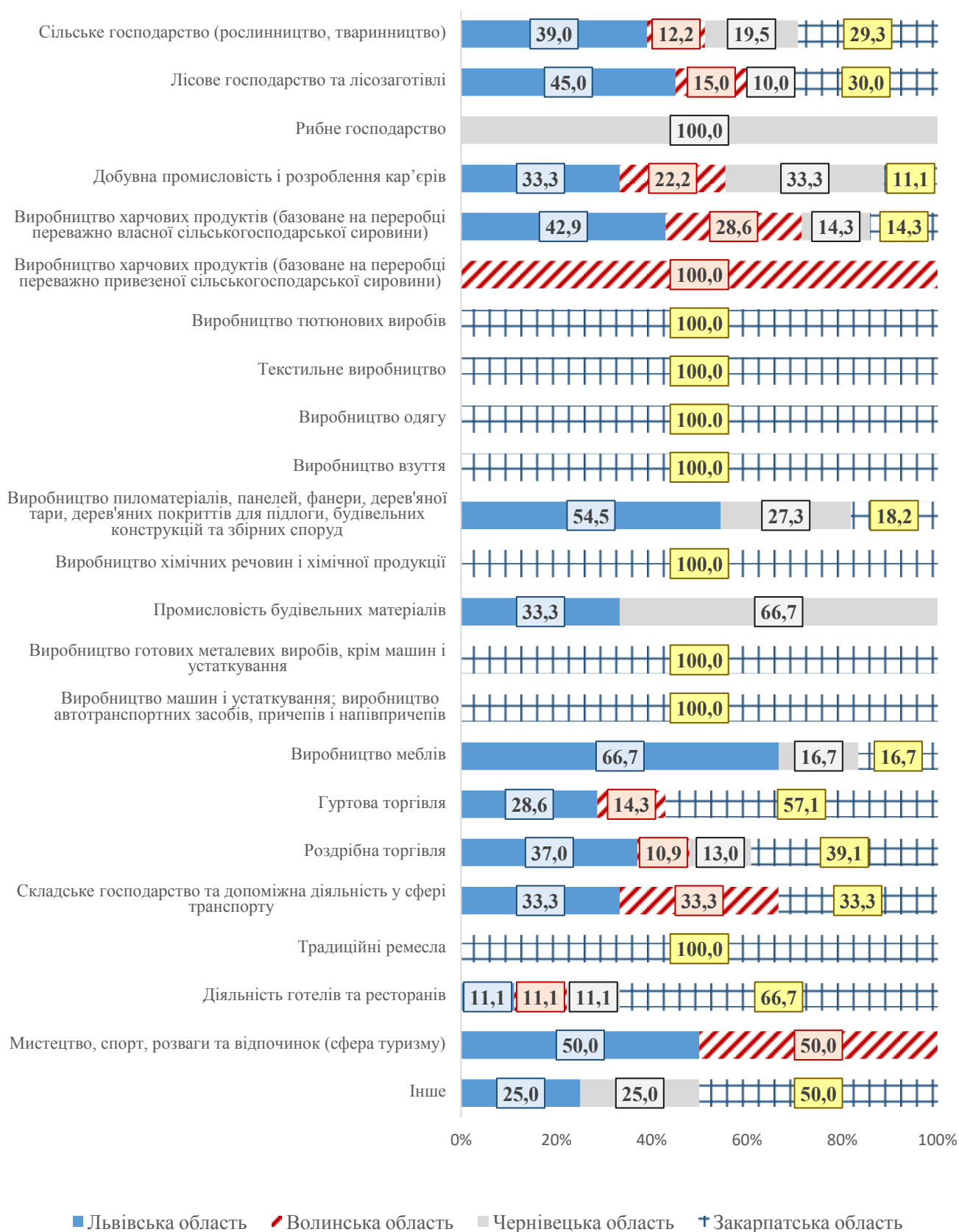

Рис. 8. Розподіл відповідей респондентів у розрізі областей щодо пріоритетності кожного виду економічної діяльності у визначенні економічного розвитку прикордонних громад, що межують із країнами-членами ЄС, %

Подібні характеристики сучасного стану підприємництва у прикордонних громадах притаманні й в розрізі областей. У більше половини прикордонних громад усіх областей, окрім Волинської (у 33,3% опитаних громад області), функціонує не більше 10 підприємств. Найбільша частка опитаних Волинської області (50,0%) відзначила від 11 до 20 підприємств, що функціонують на території громад. Тоді як прикордонні громади, де діє більше 51 підприємства, знаходяться лише у Чернівецькій (у 22,2% опитаних громад області) та Закарпатській (у 22,7% опитаних громад області) областях. Прикордонні громади Львівської області у своїй більшості (66,7% відповідей респондентів області) мають не більше 10 підприємств (див. рис. 10).

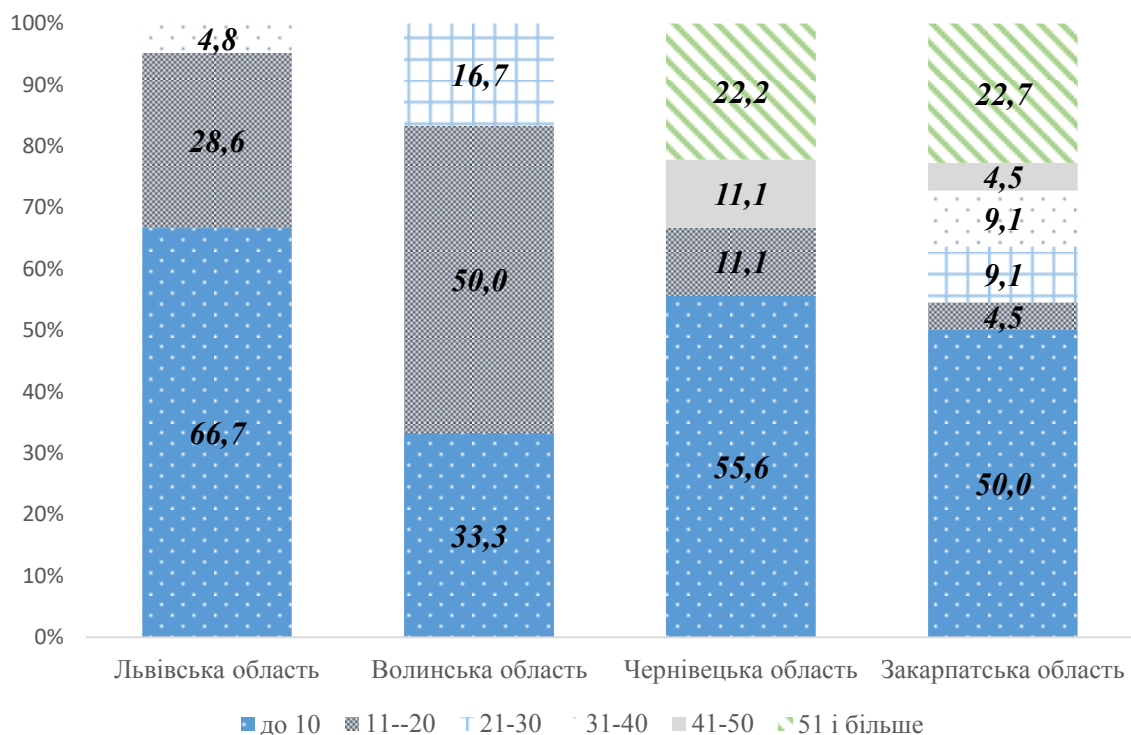

Рис. 10. Розподіл відповідей респондентів у розрізі Львівської, Волинської, Чернівецької та Закарпатської областей щодо кількості підприємств, що функціонують у прикордонних громадах, які межують з країнами-членами ЄС, %

Наявність зареєстрованих підприємств на території громади відіграє визначальну роль у її соціально-економічному розвитку. Результати опитування показують, що четверта частина прикордонних громад не отримує фінансових надходжень від підприємницької діяльності у місцеві бюджети. На відсутність зареєстрованих підприємств на території громади вказали 11,7% експертів із всіх опитаних, які водночас зазначили, що на цих територіях функціонує до 10 підприємств. Якщо врахувати ще ті відповіді, де не було надано жодної інформації на питання «Скільки підприємств зареєстровано на території Вашої громади?», то отримаємо не надто втішні результати. Крім цього, найчастіше зареєстровано по одному (10% всіх опитаних) чи по два (10% всіх опитаних) підприємства у більшості громад.

Відмінними є результати, отримані у розрізі областей. У Закарпатській області найбільше експертів (45,5% опитаних респондентів), як і у Львівській області, (30,8% опитаних респондентів) відмітили наявність зареєстрованих підприємств на територіях громад.

Водночас спостерігаються й позитивні тенденції у розвитку підприємництва, оскільки за останні чотири роки, як зазначили експерти, у 54% опитаних прикордонних громад створено від одного і більше нових підприємств. Це свідчить, що, незважаючи на завершення першого етапу реформи децентралізації і високу частку громад, де не відкрилося жодного підприємства (46%), все-таки, досить повільно, але відбувається поступ у розвитку підприємництва (див. рис. 11).

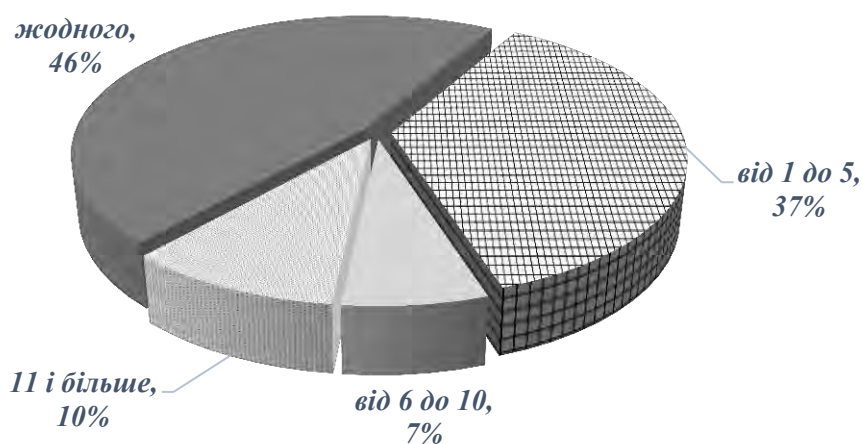

Рис. 11. Розподіл відповідей представників прикордонних громад щодо кількості нових підприємств, що відкрилися за останні 4 роки (2015-2018 рр.) на їх території

У розрізі областей частка прикордонних громад, де не створено жодного підприємства, залишається майже такою ж (див. рис. 12). Проте у Волинській області вона є дещо меншою (33,3% опитаних області), а в Чернівецькій області, навпаки, становить більше половини (55,6% опитаних області).

Переважно у всіх опитаних громадах відкрилося від 1 до 5 підприємств. Зокрема, у Волинській і Львівській областях частка таких територій становить 50,0% і 47,8% відповідно. Від 6 до 10 підприємств на території прикордонної громади відкрилося найбільше у Чернівецькій області (11,1% опитаних респондентів), а більше 11 підприємств – у Закарпатській (18,2% опитаних респондентів) і Волинській областях (16,7% опитаних респондентів).

Також результати опитування свідчать, що за останні 4 роки створено нові підприємства на територіях 63,6% прикордонних ОТГ. При цьому, значна частина з них – 42,8% відкрила більше ніж 11 нових підприємств. Така ж частка ОТГ створила до 5 нових підприємств. Жодного підприємства не відкрили прикордонні громади, які початково мали не більше 10 підприємств на своїй території, тобто розрив між «біднішими» і «багатшими» громадами почав збільшуватися.

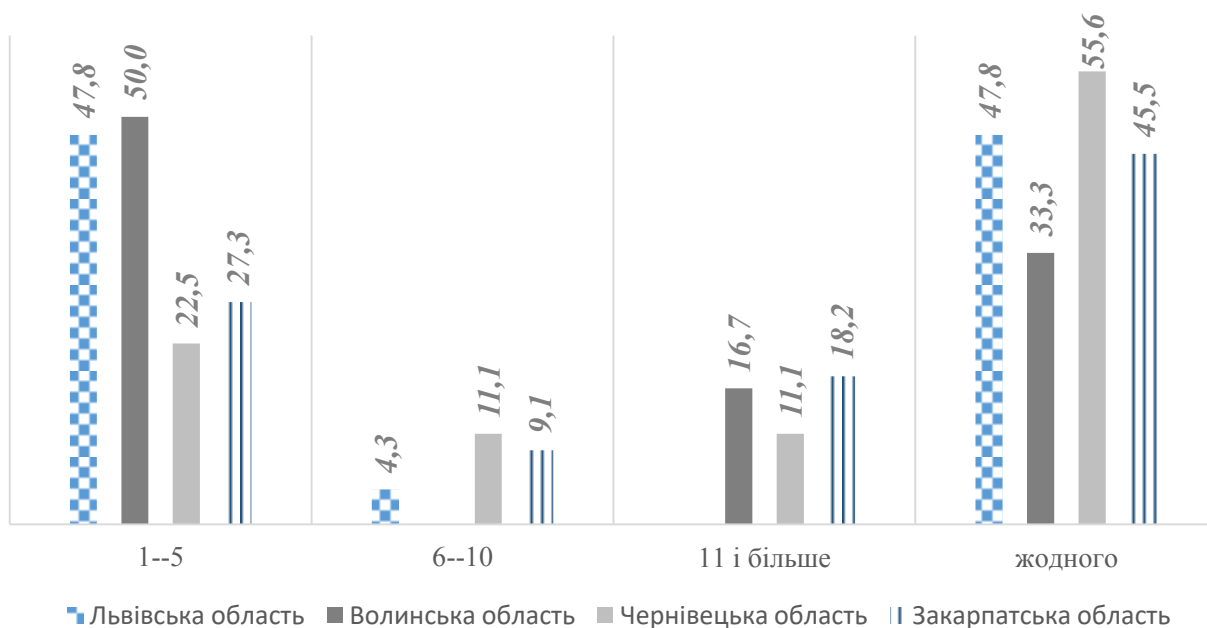

Рис. 12. Частка створених нових підприємств на території прикордонних громад, що межують із країнами-членами ЄС, у розрізі областей за 2015-2018 роки, %

З 60 опитаних респондентів лише 13 зазначили, що на території їхньої громади є підприємства з іноземним капіталом (див. рис. 13). Ще 6 респондентів не володіють такою інформацією. Більшість з тих, хто відзначив наявність підприємств з іноземним капіталом, вказують наявність лише одного підприємства – 8 респондентів. Дві громади мають більше 10 підприємств з іноземним капіталом на їхній території – Хустська (14) та Ужгородська (11) міські ради Закарпатської області. Найбільше підприємств з іноземним капіталом, згідно відповідей респондентів, у Закарпатській області.

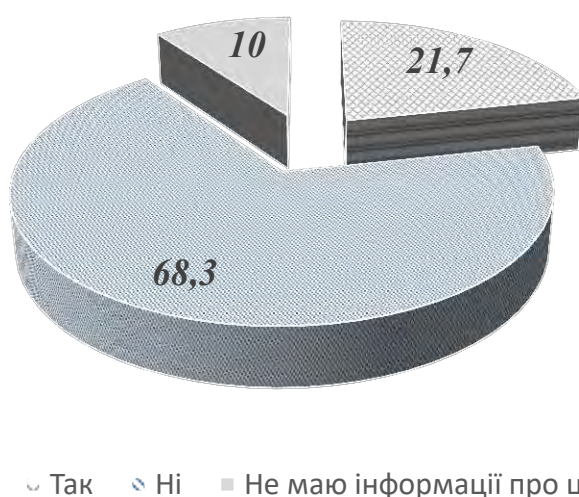

Рис. 13. Розподіл думок респондентів щодо наявності на їх території підприємств з іноземним капіталом, %

Серед сфер функціонування підприємств з іноземним капіталом 4 респонденти зазначили легку промисловість, по двоє - лісову і деревообробну промисловість, оптову і роздрібну торгівлю. Всі вони розташовані у Закарпатській області. Крім цього, зазначались також міжнародні автомобільні перевезення (Львівська область), сільське господарство (Волинська область), промисловість будівельних матеріалів та харчова промисловість (Чернівецька область), добувна промисловість і розроблення кар'єрів, діяльність готелів та ресторанів, хімічна промисловість, операції з нерухомим майном та машинобудування (Закарпатська область).

З 59 респондентів, що відповіли на дане питання, 17 зазначили, що на території їхньої громади функціонують експортоорієнтовані підприємства. 6 респондентів не мають інформації про це (див. рис. 14).

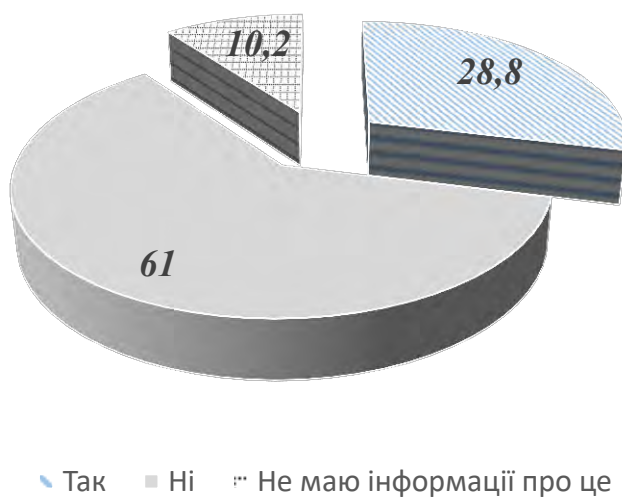

Рис. 14. Розподіл думок респондентів щодо наявності на їх території експортоорієнтованих підприємств, %

Згідно відповідей респондентів, на території 7 громад функціонує по одному експортоорієнтованому підприємству, у 5 громад є по 2 підприємства. І на території Хустської міської ради функціонує 6 експортоорієнтованих підприємств. Найбільше експортоорієнтованих підприємств, згідно відповідей респондентів, відкрито у Закарпатській області.

Серед сфер функціонування експортоорієнтованих підприємств по 6 респондентів зазначили легку промисловість (Герцаївська ОТГ Чернівецької області та 5 громад Закарпатської області) та деревообробну промисловість (по одній у Львівській та Чернівецькій областях, решта – у Закарпатській), 4 зазначили сільське господарство (по 2 громади Львівської та Волинської областей), по двоє - хімічну промисловість та машинобудування (Закарпатська область) і лісозаготівлі (Чернівецька і Закарпатська область). Ще один представник Хустської міської ради Закарпаття відзначив транспортні перевезення.

Найбільш важливим на сьогодні є питання зайнятості місцевого населення. Близько 40% респондентів зазначають, що більшість місцевого населення їхніх громад працевлаштовані за кордоном (див. рис. 15). 26% опитаних основним місцем працевлаштування місцевого населення вважає територію адміністративної одиниці місця проживання. Представники восьми громад основним місцем працевлаштування називають зайнятість у прикордонній торгівлі, представник 1 громади Закарпатської області – у інших областях України.

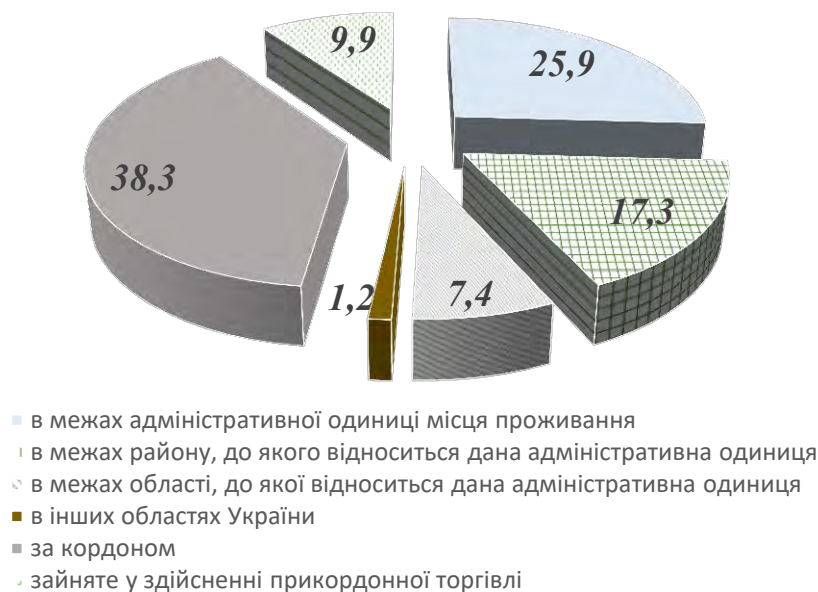

Рис. 15. Розподіл думок респондентів щодо того, де працевлаштована переважна більшість місцевого населення їхніх громад, %

Значна частина респондентів із Львівської області зазначили, що їхнє населення в основному працює в межах області. Представник Кривської сільської ради Тячівського району Закарпатської області стверджує, що основна частина населення його громади працює в інших областях України. Закарпатська область також виявилася єдиною, де жоден респондент не вважає, що основною сферою заробітку жителів їхньої громади є прикордонна торгівля.

41% респондентів вважає, що населення їхніх громад зовсім не займається прикордонною торгівлею (див. рис. 16). Цікаво, що 2 опитаних представників громад зазначили, що місцеве населення взагалі не працює в межах їхніх громад. У кожній громаді, згідно відповідей респондентів, населення працює за кордоном.

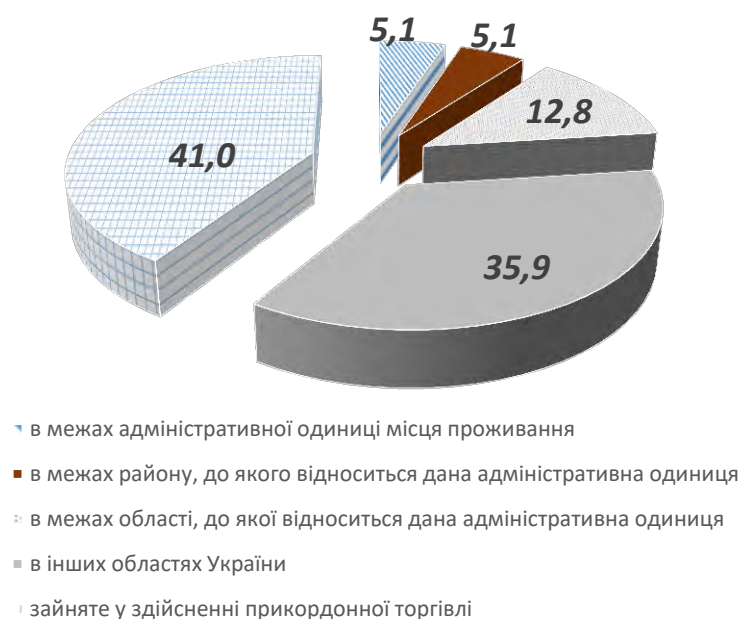

Рис. 16. Розподіл думок респондентів щодо того, де місцеве населення їхніх громад не працює взагалі, %

Соціально-економічний розвиток громади тісно пов'язаний із станом дорожньо-транспортної інфраструктури в регіоні, яка мала б забезпечувати транспортну доступність мешканцям громади і стабільність виробничо-територіальних та логістичних зв'язків.

Відповіді експертів на запитання «Чи задоволені Ви сучасним станом автомобільних доріг?» показали «незадоволеність» станом доріг в прикордонних регіонах (див. рис. 17).

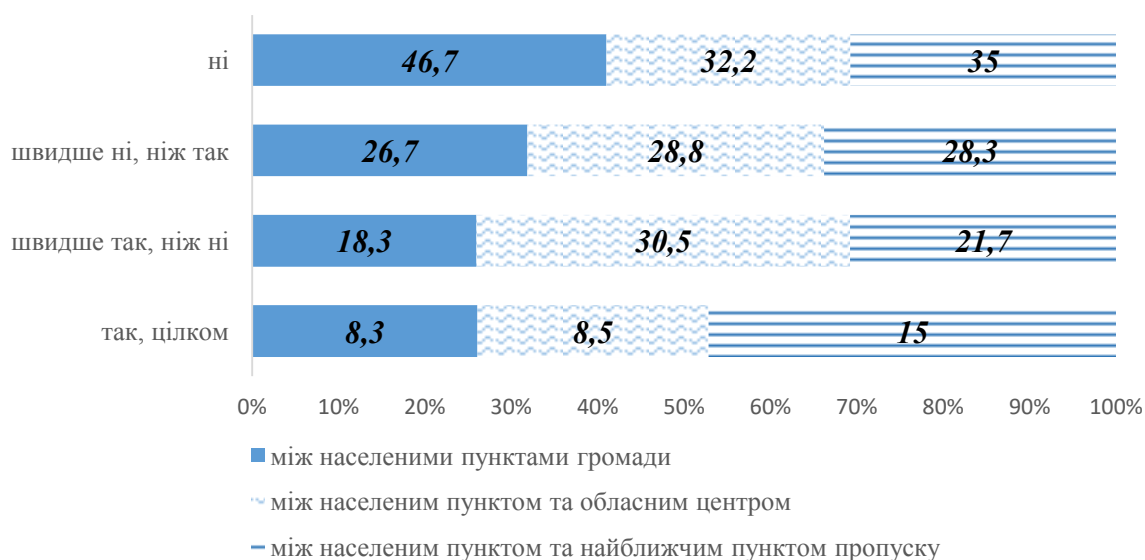

Рис. 17. Розподіл відповідей респондентів щодо задоволеності станом мережі доріг у прикордонних громадах, %

На думку респондентів, у найбільш критичному стані знаходяться дороги між населеними пунктами громад (46,7% негативних відповідей респондентів). У більш прийнятному стані, на думку респондентів, є дороги між населеними пунктами та обласними центрами, але й тут значення цього показника не перевищує 50% (разом 39% відповідей «так, цілком» і «швидше так, ніж ні»).

Дорогами між населеними пунктами найбільше задоволена незначна частина жителів Волинської (16,7%) і Закарпатської (13,8%) областей. Також 33,3% експертів Волинської області зазначили, що цілком задоволені станом доріг між населеним пунктом та найближчим пунктом пропуску. У Львівській області найбільшою є частка респондентів, які вказали на «задоволеність» станом доріг між населеними пунктами та обласним центром – 13,0%. Однак «рівень незадоволення» значно перевищує «рівень задоволення» станом доріг у всіх видах транспортного сполучення прикордонних областей, окрім Волинської області. У цьому регіоні «рівень незадоволеності» станом доріг між населеним пунктом та обласним центром сягає 33,4% (від усіх відповідей регіону), а між населеним пунктом та найближчим пунктом пропуску – 16,7%. Детальнішу інформацію щодо розподілу думок респондентів стосовно стану доріг у розрізі областей дивіться в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів у розрізі прикордонних областей, що межують з країнами-членами ЄС, щодо рівня задоволення сучасним станом автомобільних доріг

Регіони	Положення автомобільної дороги	Рівень задоволення, % респондентів			
		так, цілком	швидше так, ніж ні	швидше ні, ніж так	ні
Львівська область	між населеними пунктами громади	4,3	13,0	30,4	52,2
	між населеним пунктом та обласним центром	13,0	17,4	30,4	39,1
	між населеним пунктом та найближчим пунктом пропуску	13,0	13,0	34,8	39,1
Волинська область	між населеними пунктами громади	16,7	16,7	33,3	33,3
	між населеним пунктом та обласним центром	0	66,7	16,7	16,7
	між населеним пунктом та найближчим пунктом пропуску	33,3	50,0	0	16,7
Чернівецька область	між населеними пунктами громади	0	11,1	22,2	66,7

	між населеним пунктом та обласним центром	11,1	33,3	11,1	44,4
	між населеним пунктом та найближчим пунктом пропуску	0	22,2	11,1	66,7
Закарпатська область	між населеними пунктами громади	13,6	27,3	22,7	36,4
	між населеним пунктом та обласним центром	4,8	33,3	38,1	23,8
	між населеним пунктом та найближчим пунктом пропуску	18,2	22,7	36,4	22,7

Водночас експерти зазначають, що загалом прикордонні громади є забезпечені регулярним транспортним сполученням у всіх напрямках. Зокрема, 94,4% всіх опитаних відмітили наявність регулярного транспортного сполучення між населеними пунктами та обласними центрами. Недостатньо налагоджено, на думку 66,7% респондентів, транспортне сполучення між населеними пунктами громади. 46,3% опитаних громад стверджують про наявність регулярного транспортного зв'язку між населеними пунктами та населеними пунктами суміжних прикордонних територій сусідніх країн (див. рис. 18).

Рис. 18. Розподіл думок респондентів щодо налагодженості регулярного транспортного сполучення з прикордонними громадами, які межують з країнами-членами ЄС

Згідно відповідей респондентів, за останні 4 роки на території прикордонних громад областей України, що межують з ЄС, було відкрито 8 дошкільних навчальних закладів, 2 ФАП/амбулаторії, 1 будинок культури, 3 музеї, 23 дитячих майданчики, 12 спортивних майданчиків і жодної школи та

бібліотеки. Більше 60% респондентів вказали, що у школах, дошкільних навчальних закладах та будинках культури їхніх громад проводився ремонт. Також значна кількість респондентів відзначили ремонтні роботи у ФАПх/амбулаторіях (45,8%) та бібліотеках (35,6%) (див. рис.19). Майже кожен другий респондент зазначив, що було здійснено енергозберігаючі заходи у дошкільних закладах, школах, ФАПх/амбулаторіях та будинках культури їхніх громад, було закуплено обладнання та інвентар у школи та дошкільні навчальні заклади, закуплено комп'ютери та проведено інтернет у школи. Згідно відповідей представників прикордонних громад, найменше уваги зараз приділяється музеям (93,2% відзначили, що нічого не проводилось) та спортивним майданчикам (66,1% відповідно).

У Волинській області, натомість, ситуація дещо інша. Зокрема, у половині опитаних громад було відкрито дошкільні заклади, у всіх наявних проведено ремонт (див. рис. 20). У всіх школах проведено енергозберігаючі заходи. Тут також найкраща ситуація в розрізі областей з бібліотеками. У половині наявних бібліотек були проведені ремонти, закуплено обладнання, комп'ютери та проведено інтернет. Зате не було відкрито жодного ФАПу чи будинку культури. Зате у всіх наявних будинках культури було проведено ремонт та здійснено енергозберігаючі заходи. До половини з них також закуплено обладнання та інвентар. Щодо музеїв, то тут жодних робіт не здійснювалось, лише було відкрито один новий музей. Така ж ситуація зі спортивними майданчиками. Наявні не ремонтувалися і не оновлювалися, але у 4 громадах з 6, представники яких дали відповідь по даному питанню, були відкриті нові.

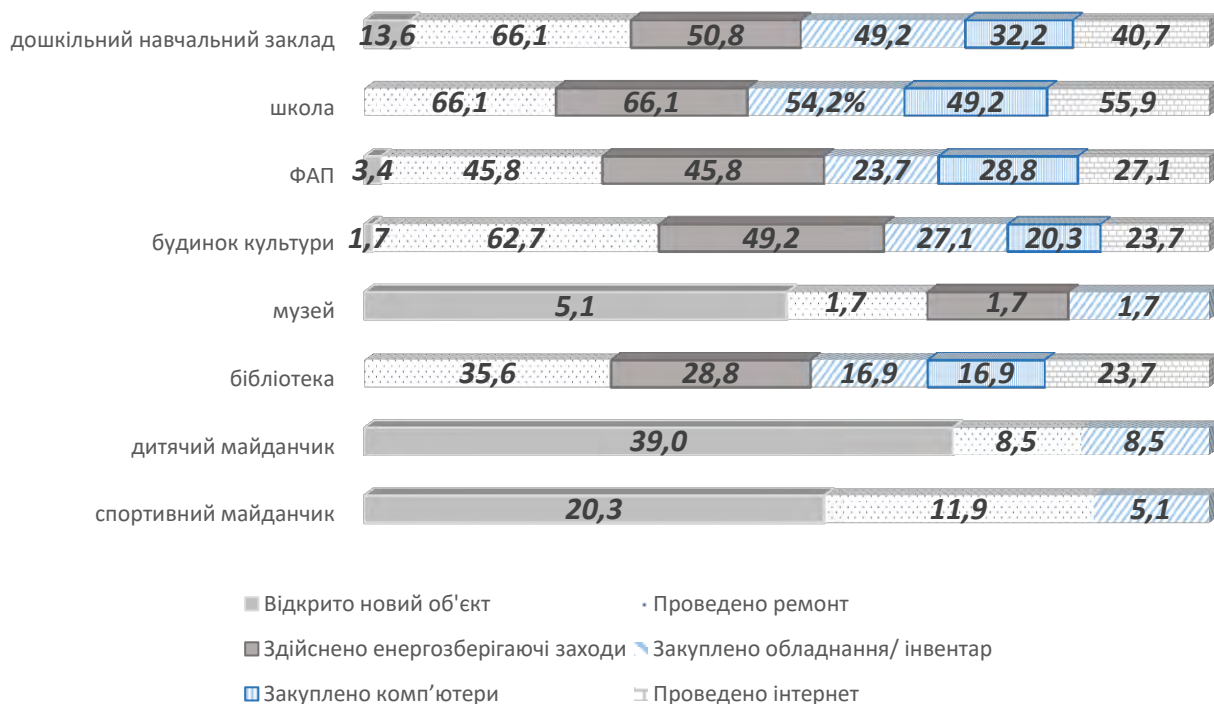

Рис. 19. Розподіл думок респондентів щодо того, що було зроблено на території їхньої громади за останні 4 роки (2015-2018 роки), %

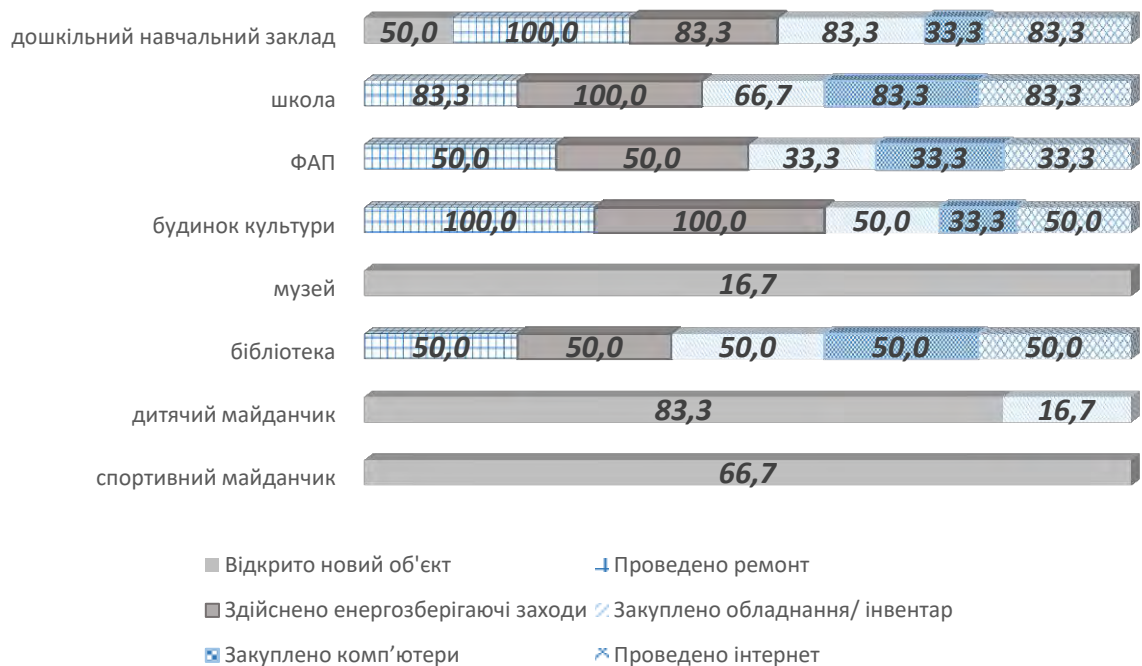

Рис. 20. Розподіл думок респондентів-представників громад Волинської області щодо того, що було зроблено на території їхньої громади за останні 4 роки (2015-2018 рр.), %

Чернівецька область є єдиною серед тих, що досліджувалися, де не було відкрито жодного дошкільного закладу. Тут, як і в Закарпатській області, також абсолютно не приділялась увага музеям, нових відкрито не було і жодних робіт з ремонту, оновлення інвентарю чи комп'ютеризації не проводилось. За іншими показниками картина у цих областях подібна до загальної.

Важливим індикатором ефективності реформи децентралізації є позитивна рефлексія місцевих органів влади на зміни в процесі її впровадження. Зокрема, 43% експертів за останні 4 роки помітили позитивний вплив децентралізації на економічний розвиток громади. Негативний вплив побачили тільки 10% опитаних. Значна частка експертів (42%) не може дати однозначну відповідь на це питання (див. рис. 21).

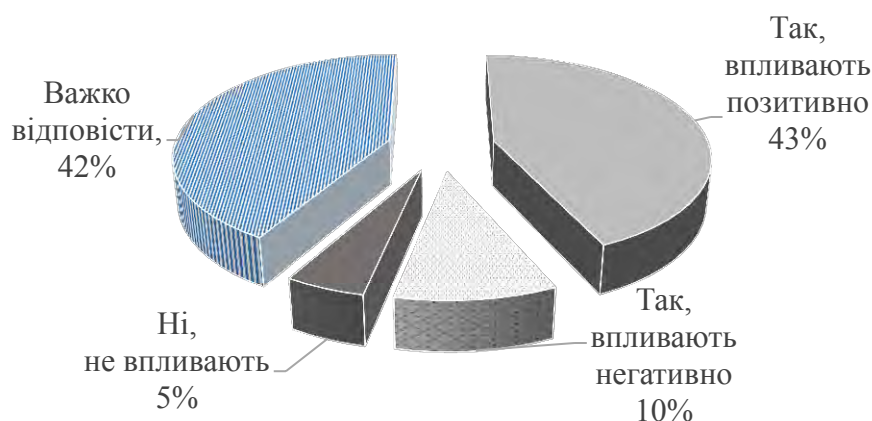

Рис. 21. Розподіл відповідей респондентів щодо впливу процесів децентралізації на економічний розвиток громади

Найбільше задоволені проходженням процесу децентралізації представники прикордонних громад Волинської області (83,3% опитаних респондентів). Зауважимо, що із семи прикордонних громад Волинської області п'ять є об'єднаними територіальними громадами, тобто безпосередньо вже відчули позитивні зміни від децентралізації. Водночас, 16,7% опитаних респондентів цієї ж області відчули негативний вплив, а в Закарпатській області таких - 13,6% (на сьогодні в області створено тільки одну прикордонну Тячівську ОТГ). Крім цього, «важко відповісти» щодо впливу процесів децентралізації на економічний розвиток громад 52,2% представникам прикордонних громад Львівської і 45,5% - Закарпатської областей. Детальніше представлено розподіл відповідей респондентів на питання «Чи впливають процеси децентралізації на економічний розвиток громади?» на рисунку 22.

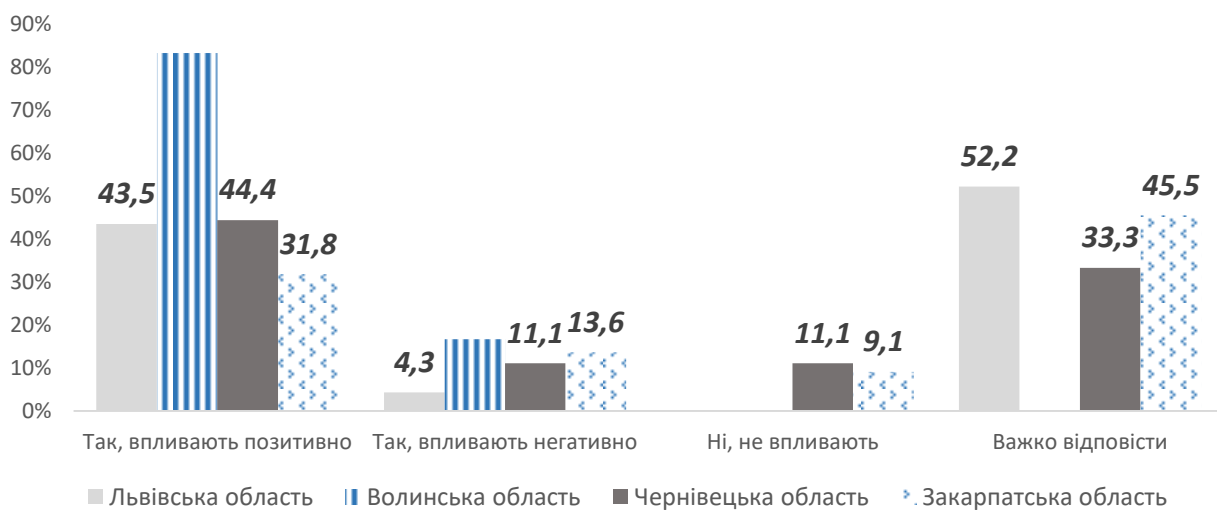

Рис. 22. Розподіл відповідей респондентів у розрізі областей щодо впливу процесів децентралізації на економічний розвиток громади, %

II. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗА УЧАСТІ ПРИКОРДОННИХ ГРОМАД

З огляду на здебільшого периферійність прикордонних територій, ефективним інструментом їх соціально-економічного розвитку є транскордонне співробітництво. Важливими елементами налагодження та розвитку контактів з суміжними територіями сусідніх країн є наявність власного веб-сайту, власного бренду території, програми розвитку транскордонного співробітництва тощо.

З 57 респондентів, що відповіли на питання стосовно наявності у громади власного веб-сайту, кожен другий відповів ствердно (див. рис. 23). У більшості громад є власний бренд території (43,9%) та підписані угоди про транскордонне співробітництво (ТКС) (42,1%). Близько третьої частини респондентів відзначають наявність ініціативних мешканців громади, що сприяють її розвитку, та наявність стратегій соціально-економічного розвитку їх територій. Тільки 11 представників громад прикордонних територій повідомили, що у них є програми розвитку транскордонного співробітництва. А місцеві бренди товарів і послуг розвиваються лише у 3 прикордонних громадах з усіх областей, що межують з ЄС, згідно відповідей респондентів.

Рис. 23. Розподіл думок респондентів щодо того, які інструменти розвитку громади є у їхньої громади, %

Згідно результатів опитування, прикордонні громади Волинської області активно використовують інструменти розвитку громади. Більше 80% прикордонних громад області мають свій веб-сайт, бренд та стратегію соціально-економічного розвитку (див. рис. 24). Половина громад мають угоди про ТКС, каталоги інвестиційних проектів та ініціативних мешканців. Громади Закарпатської області також користуються переліченими інструментами. Зокрема свій веб-сайт, бренд, стратегію соціально-економічного розвитку та угоди про транскордонне співробітництво тут мають майже половина громад. Трохи гірша ситуація у Чернівецькій та Львівській областях. Тут здебільшого громади використовують угоди про ТКС (Чернівецька область) та веб-сайт

територій (Львівська область), решта інструментів користуються меншою популярністю.

Рис. 24. Розподіл думок респондентів щодо того, які інструменти розвитку громади є у їхньої громади, у розрізі областей, що досліджувалися, %

З 60 опитаних представників прикордонних громад близько половини зазначили, що інформація про їхню громаду у ЗМІ публікується кілька разів на рік (див. рис. 25). Менше 10 громад публікують інформацію раз на рік чи на кілька років, а 35% респондентів відзначили, що інформація взагалі не публікується. 65% представників громад зазначили, що промоційних матеріалів не готують. Громади готують їх в кращому випадку раз на кілька років (21,7% респондентів відзначили цей варіант відповіді в опитуванні). І лише 3 громади розробляють промоційні матеріали регулярно (декілька разів на рік). 31,3% респондентів зазначили, що представники їхніх громад декілька разів на рік проводять робочі зустрічі з керівниками громад сусідніх країн, а 38,3% – що такі зустрічі взагалі не проводяться. На думку респондентів, у громадах доволі часто проводяться різноманітні фестивалі, ярмарки та виставки, 41,7% вказали, що події проводяться кілька разів на рік, та 23,3 – один раз на рік. Респонденти також відзначили, що на території їхніх громад проводяться інші заходи. Зокрема, Литовезька ОТГ щорічно проводить Дні добросусідства.

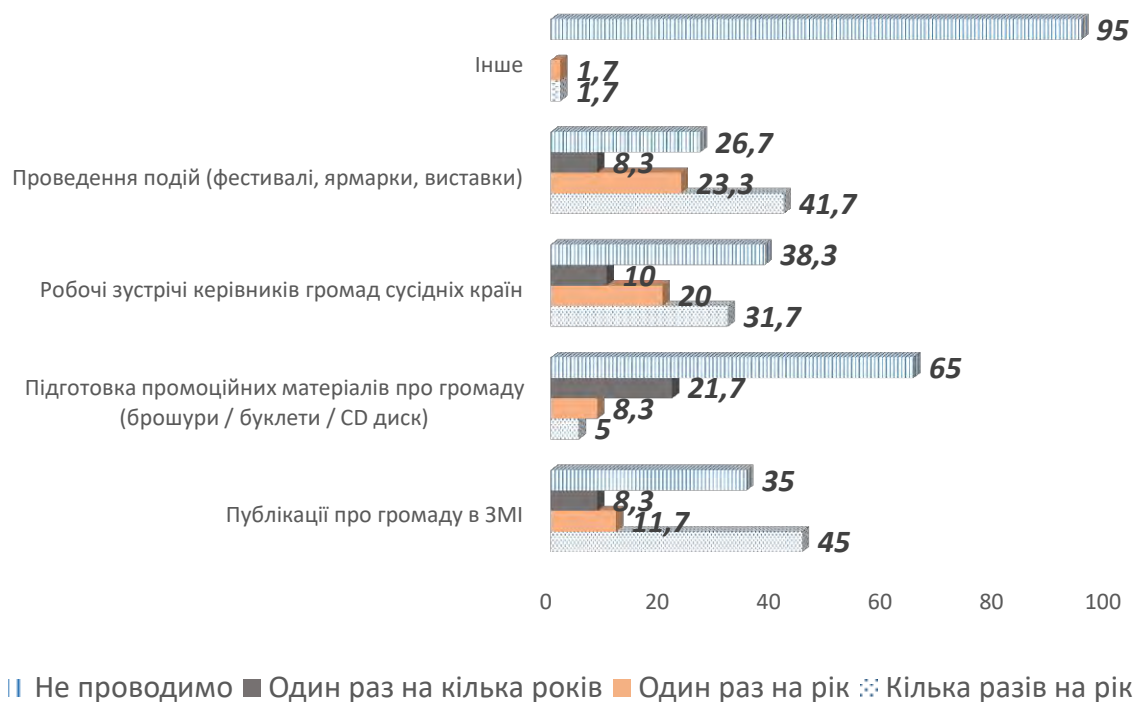

Рис. 25. Розподіл думок респондентів щодо того, як часто проводяться зазначені у питанні анкети заходи їхньою громадою, %

У Львівській області значно частіше проводяться різноманітні заходи. 35% представників громад зазначили, що проводять їх щорічно та 30% – по декілька разів на рік (див. рис. 26). Водночас у цій області набагато рідше проводять зустрічі з керівниками громад сусідніх країн чи готують промоційні матеріали про громаду.

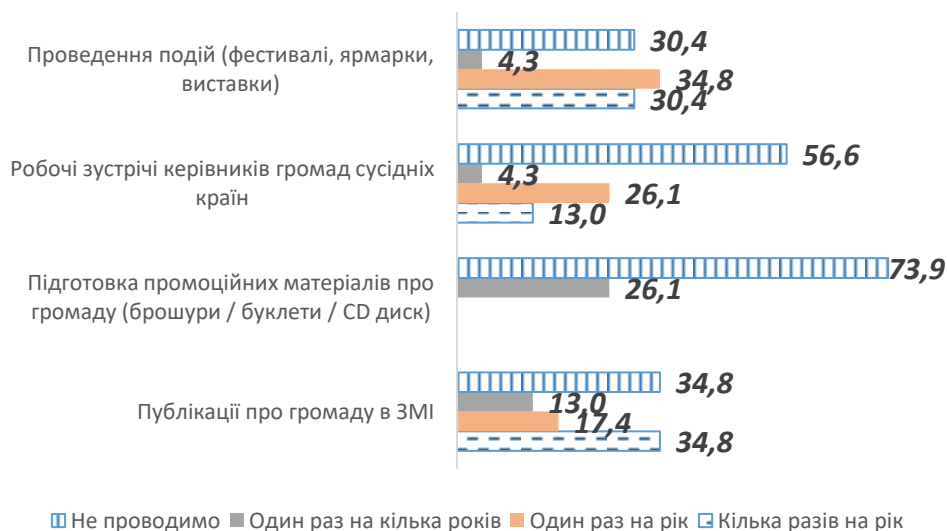

Рис. 26. Розподіл думок представників громад Львівської області щодо того, як часто проводяться зазначені у питанні анкети заходи їхньою громадою, %

У Волинській області більшість громад проводить фестивалі, ярмарки чи виставки кілька разів на рік (див. рис. 27). Всі громади, представники яких долучились до опитування, проводять робочі зустрічі з керівниками громад

сусідніх країн, половина – раз на кілька років, інша половина – кілька разів на рік. В області також частіше ніж в інших областях готують промоційні матеріали про громади, і кожна з опитаних громад публікує інформацію про себе у ЗМІ.

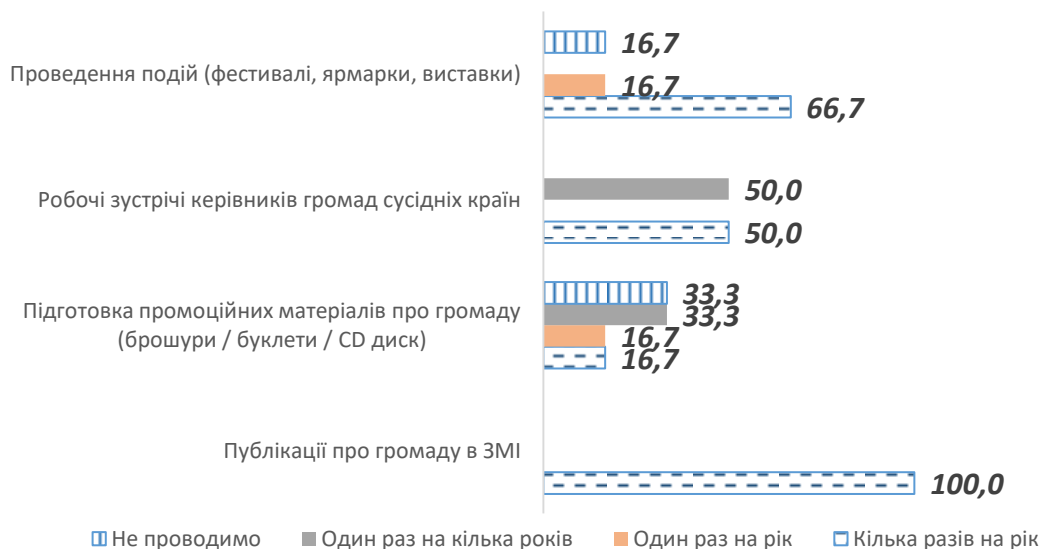

Рис. 27. Розподіл думок представників громад Волинської області щодо того, як часто проводяться зазначені у питанні анкети заходи їхньою громадою, %

Результати опитування респондентів у Чернівецькій та Закарпатській областях здебільшого є ідентичними загальним результатам опитування.

Основні напрями співпраці прикордонних громад України з суміжними прикордонними громадами наведено на рис. 28.

Рис. 28. Розподіл думок респондентів щодо того, яким чином їхня громада співпрацює із суміжними прикордонними територіями сусідніх держав, %

Майже половина опитаних респондентів зазначили, що їхня громада здійснює спільні культурні заходи з сусідніми громадами суміжних держав.

Третина опитаних стверджують, що проводять спільні спортивні заходи. Чверть із них здійснюють спільні екологічні заходи та проводять навчання і тренінги. Набагато менше респондентів відзначають регулярні обміни школярами/студентами (6 респондентів) та спільні бізнес проекти (5 респондентів). Більше 30% опитаних стверджують, що у їхніх громадах взагалі немає досвіду співпраці з суміжними прикордонними територіями сусідніх держав. Терещеченська ОТГ Глибоцького району Чернівецької області також зазначила реалізацію спільних проектів. Картина в розрізі областей практично повторює загальну ситуацію з використанням перелічених в анкеті інструментів співпраці із суміжними прикордонними територіями сусідніх держав.

На сьогодні прикордонні громади демонструють високу активність у залученні коштів для свого розвитку. Лише 20,3% з них не брали участі в жодних міжнародних чи національних конкурсах проектів. Найбільш затребуваними конкурсами проектів серед українських прикордонних громад є конкурси, які проводяться в рамках Державного фонду регіонального розвитку (33,9% опитаних громад брали участь) та обласні конкурси проектів (28,8% опитаних громад брали участь). Про низьку поінформованість громад щодо можливостей транскордонного співробітництва засвідчує невелика частка громад, яка брала участь конкурсах проектів Програм транскордонного співробітництва Інструменту Європейського сусідства і партнерства. Серед діючих програм, найбільш активно громади долучаються до участі в Програмах транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна (20,3%). Також прикордонні громади долучаються і до Програми розвитку ООН (18,6%) (див. рис. 29).

Рис. 29. Розподіл відповідей респондентів щодо участі прикордонних територіальних громад у міжнародних та національних конкурсах проектів, спрямованих на їх розвиток, %

Поодинокі громади беруть участь у конкурсах, які організовуються у рамках Програми U-LEAD з Європою, Асоціацією органів місцевого самоврядування "Єврорегіон Карпати-Україна" та іншими країнами, що не є сусідніми з Україною.

У регіональному розрізі найбільш активними щодо участі у конкурсах проектів є прикордонні громади Волинської області: 83,3% всіх опитаних громад області брали участь у конкурсах Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна, 66% – Державного фонду регіонального розвитку, 50% – обласних конкурсах проектів та 33,3% – Гранту проекту USAID «Підтримка аграрного і сільського розвитку».

Прикордонні громади Чернівецької області активніше долучалися до Програм транскордонного співробітництва Румунія-Україна-Молдова 2007-2013 (44,4% опитаних респондентів) та Румунія-Україна 2014-2020 (55,6% опитаних респондентів), конкурсів ПРООН (66,7% опитаних респондентів) та Державного фонду регіональних досліджень (55,6% опитаних респондентів). Тоді як прикордонні громади Львівської області більш зацікавлені в обласних конкурсах проектів (39,1% опитаних області), конкурсах Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна (21,7% опитаних області), та Державного фонду регіональних досліджень (21,7% області). Також велика частка представників громад Львівської області (30,4%) зазначили, що «наразі не брали участі в конкурсах проектів».

Щодо прикордонних громад Закарпатської області, то найбільше з них долучилося до участі в Програмі транскордонного співробітництва Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна (28,6% опитаних респондентів) та конкурсах Державного фонду регіонального розвитку (28,6% опитаних респондентів). Розподіл відповідей респондентів представлено у регіональному розрізі на рис. 30.

Прикордонні ОТГ активно беруть участь у міжнародних і національних конкурсах проектів, спрямованих на розвиток територіальних громад. Згідно результатів дослідження лише одна з тринадцяти ОТГ не брала участі в зазначених конкурсах.

Найчастіше прикордонні ОТГ подають проектні пропозиції на конкурси проектів в рамках Програм транскордонного співробітництва ЄС (76,9%), конкурси Державного фонду регіонального розвитку (69,2%) та обласні конкурси проектів (46,2%). Однак лише близько 50% ОТГ мають досвід реалізації проектів спільно з суміжними прикордонними територіями сусідніх держав.

Водночас серед всіх охоплених опитуванням громад тільки 5% їх представників зазначили, що прикордонні громади реалізували спільно із суміжними прикордонними територіями сусідніх держав по 3 проекти. 16,7% прикордонних громад реалізували по 1 такому проекту. Це свідчить не тільки про низьку активність прикордонних громад, але й наявність певних перешкод (інституційних, інформаційних, організаційних, фінансових тощо) для

використання транскордонного співробітництва як дієвого інструменту їх економічного розвитку.

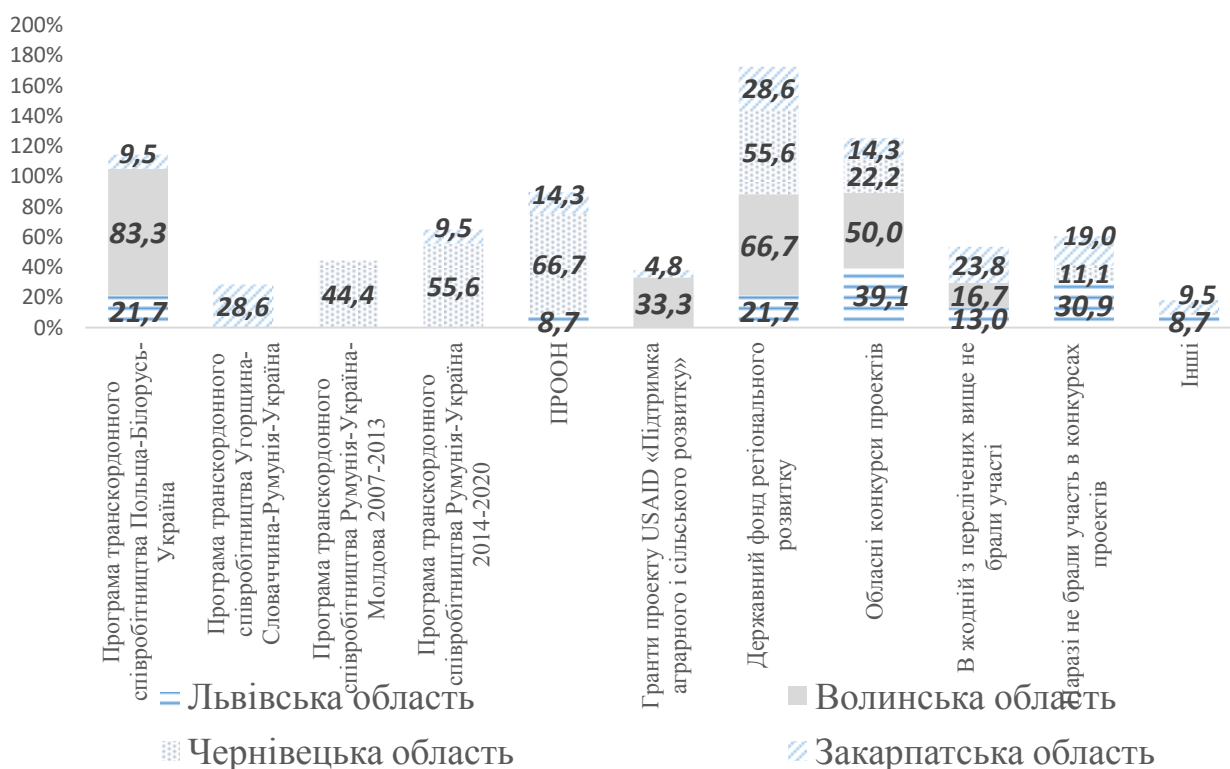

Рис. 30. Розподіл відповідей респондентів в регіональному розрізі щодо участі в конкурсах проектів, спрямованих на розвиток громад, %

У регіональному розрізі найактивнішими є прикордонні громади Закарпатської області, які спільно з суміжними прикордонними територіями сусідніх держав реалізували понад десять проектів. Крім того, три з них реалізували по 3 таких проекти.

На рисунку 31 наведено тематичні напрямки, за якими було реалізовано проекти спільно із суміжними прикордонними територіями сусідніх країн. Найбільше експертів вказали на спільне проведення заходів у культурній, освітній та спортивній сферах – 38,5%. Значна частка представників громад також зазначила, що спільні проекти були спрямовані на ремонт чи відкриття нових об'єктів соціальної інфраструктури та купівлю спецтехніки чи обладнання – по 30,8% опитаних. Найменше проектів реалізували з метою покращення туристичної інфраструктури, на що вказали тільки 7,7% респондентів опитування.

Проекти, зорієнтовані на проведення культурних, спортивних чи освітніх заходів та купівлю спецтехніки чи обладнання, реалізовували громади всіх прикордонних областей. Водночас лише прикордонні громади Львівської області в рамках реалізації проектів здійснили ремонт доріг спільно із суміжними прикордонними територіями сусідніх країн. Також прикордонні громади Львівської і Закарпатської областей разом із суміжними громадами сусідніх країн були зацікавлені у спільному вирішенні питань ремонту чи

відкриття нових об'єктів соціальної інфраструктури. Крім того, у Закарпатській області реалізовувалися такі спільні проекти щодо побудови / ремонту водопостачання і каналізаційних мереж та, як і в Чернівецькій області, проводилися заходи із екологічного забезпечення регіону. Представники громад Чернівецькій області також вказали на реалізацію спільних проектів щодо розвитку сільського господарства. Тільки прикордонні громади Волинської області спрямували свої зусилля разом із суміжними громадами сусідніх країн на покращення туристичної інфраструктури та підготовку стратегій / програм розвитку своїх територій.

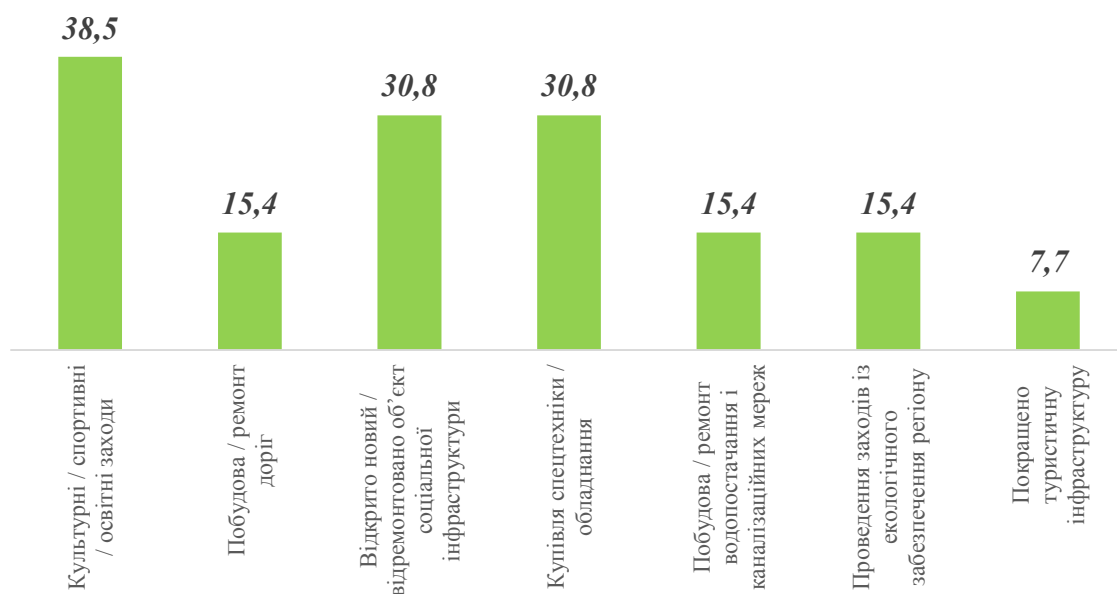

Рис. 31. Розподіл відповідей респондентів щодо тематичних напрямів, за якими було спільно реалізовано проекти із суміжними прикордонними територіями сусідніх країн, %

Аналіз відповідей представників прикордонних громад засвідчив (див. рис. 32), що найбільше проектів було реалізовано з партнерами із сусідньої Польщі, найменше – із Молдови (3,2%). Однаково розподілилися відповіді експертів щодо співпраці із Румунією та Угорщиною – по 25,8%.

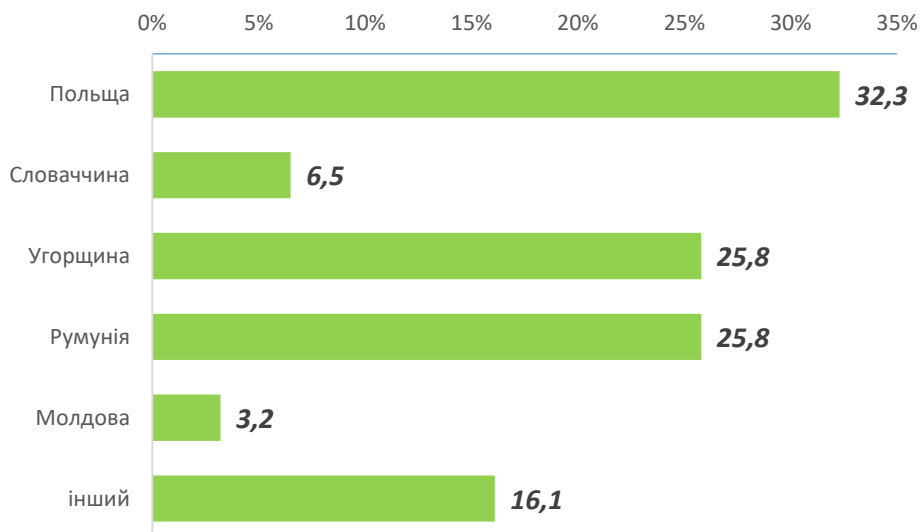

Рис. 32. Розподіл відповідей експертів щодо країн походження партнерів, з якими було реалізовано спільні проекти, %

Основним партнером з реалізації проектів прикордонних громад Львівської та Волинської областей є Польща. Більшість транскордонних проектів громади Чернівецької області реалізують з партнерами із Румунії (83,3% опитаних області) та тільки 16,7% респондентів цього регіону зазначили, що мають досвід транскордонної взаємодії з партнерами із Молдови.

Прикордонні громади Закарпатської області користають з можливостей унікального розташування їх регіону, яке дозволяє розвивати транскордонне співробітництво із прикордонними громадами чотирьох сусідніх країн. Зокрема, 47,1% експертів Закарпатської області відмітили, що реалізували спільні проекти з партнерами із Угорщини. Значно менше респондентів цього регіону вказали на реалізацію транскордонних проектів з партнерами із Польщі (5,9%), Словаччини (11,8%) та Румунії (17,6%).

Отже, в регіональному розрізі результати опитування засвідчили, що українські прикордонні регіони розвивають транскордонне співробітництво з усіма сусідніми країнами. Зокрема, в усіх прикордонних областях є громади, які реалізували хоча б один проект з суміжними територіями сусідніх країн, проте не всі громади області скористалися з таких можливостей.

Джерелом співфінансування переважної більшості проектів прикордонних громад є кошти із місцевих бюджетів (78%). 58% опитаних зазначили, що співфінансування також здійснюється з обласних бюджетів, трохи менше – 42% із районних бюджетів. Для реалізації проектів 32% громад залучали фінанси міжнародної технічної допомоги, кошти із структурних фондів ЄС, спонсорські кошти тощо.

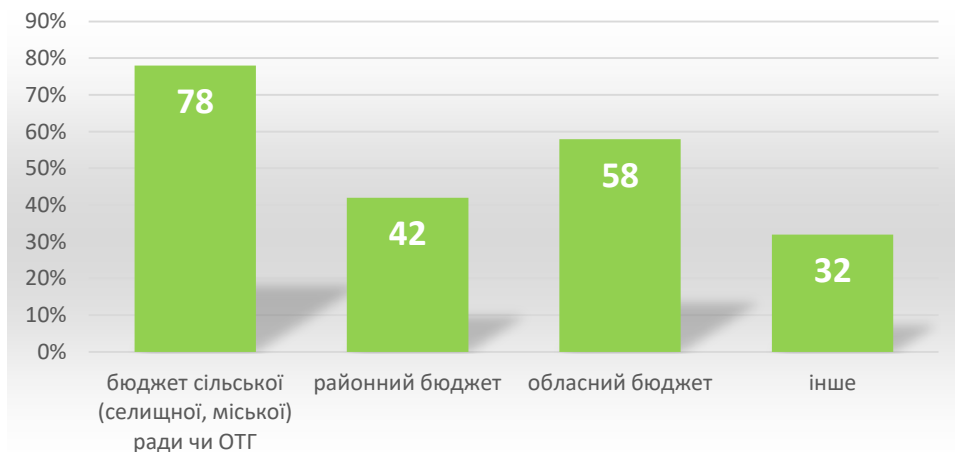

Рис. 33. Розподіл думок респондентів щодо джерел співфінансування проектів, які реалізовувалися чи реалізуються на території громади, %

Всі експерти Волинської області відмітили, що для співфінансування проектів використовують кошти бюджету сільської (селищної, міської) ради чи ОТГ. Найменше респондентів цього регіону відзначили, що залучали співфінансування проектів із районного бюджету (16,7%). Також для співфінансування проектів прикордонні громади Львівської області переважно використовують кошти із бюджету сільської (селищної, міської) ради чи ОТГ (78,9% опитаних представників з області). У більшості випадків джерелом співфінансування проектів у цьому регіоні слугують кошти обласного бюджету (84,2%).

Лише 12,5% опитаних респондентів Чернівецької області вказали джерелом співфінансування проектів обласний бюджет. Громади цієї області здебільшого використовують кошти місцевих бюджетів для реалізації своїх проектів. У Закарпатській області використовують всі джерела співфінансування для реалізації проектів у рівній пропорції. На рисунку 34 представлено розподіл відповідей респондентів у регіональному розрізі щодо джерел співфінансування проектів.

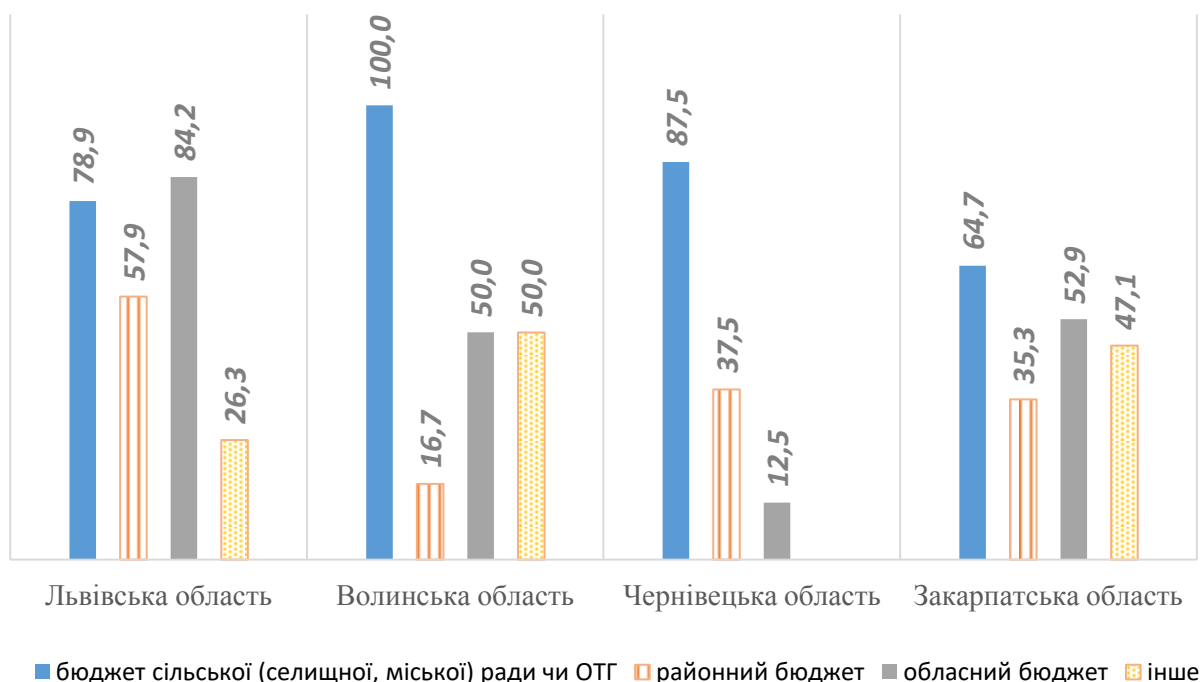

Рис. 34. Розподіл відповідей представників прикордонних громад у регіональному розрізі щодо джерел співфінансування проектів, %

Здебільшого ініціаторами транскордонного співробітництва, на думку експертів, виступають органи місцевої влади (80,4% опитаних). Також ініціаторами бувають громадські організації (17,6% опитаних), місцеві громади (9,8% опитаних) та освітні заклади (9,8% опитаних). Найменш зацікавленими у транскордонному співробітництві виявились представники бізнесу – лише 2,0% всіх опитаних (див. рис. 35).

У регіональному розрізі результати опитування щодо ініціаторів транскордонного співробітництва у громадах представлено на рис. 36.

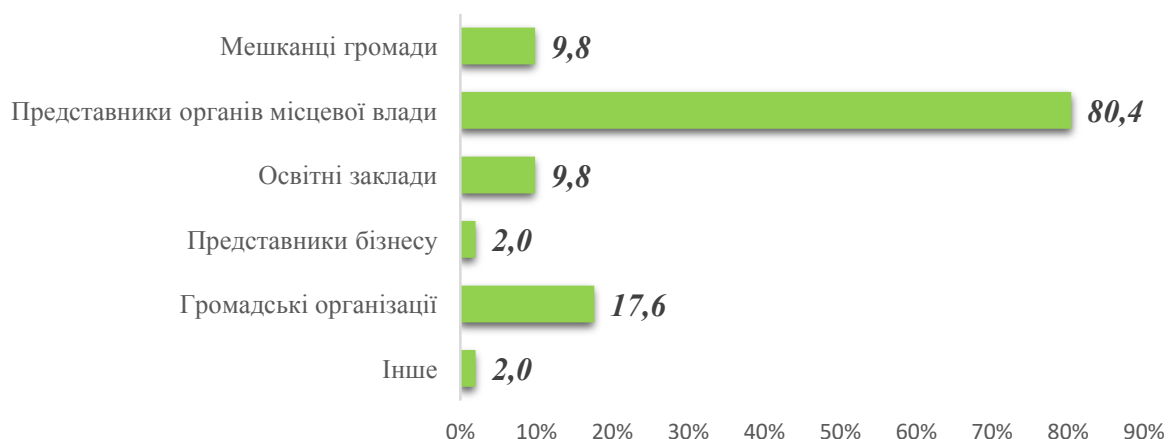

Рис. 35. Розподіл думок респондентів щодо ініціаторів розвитку транскордонного співробітництва, %

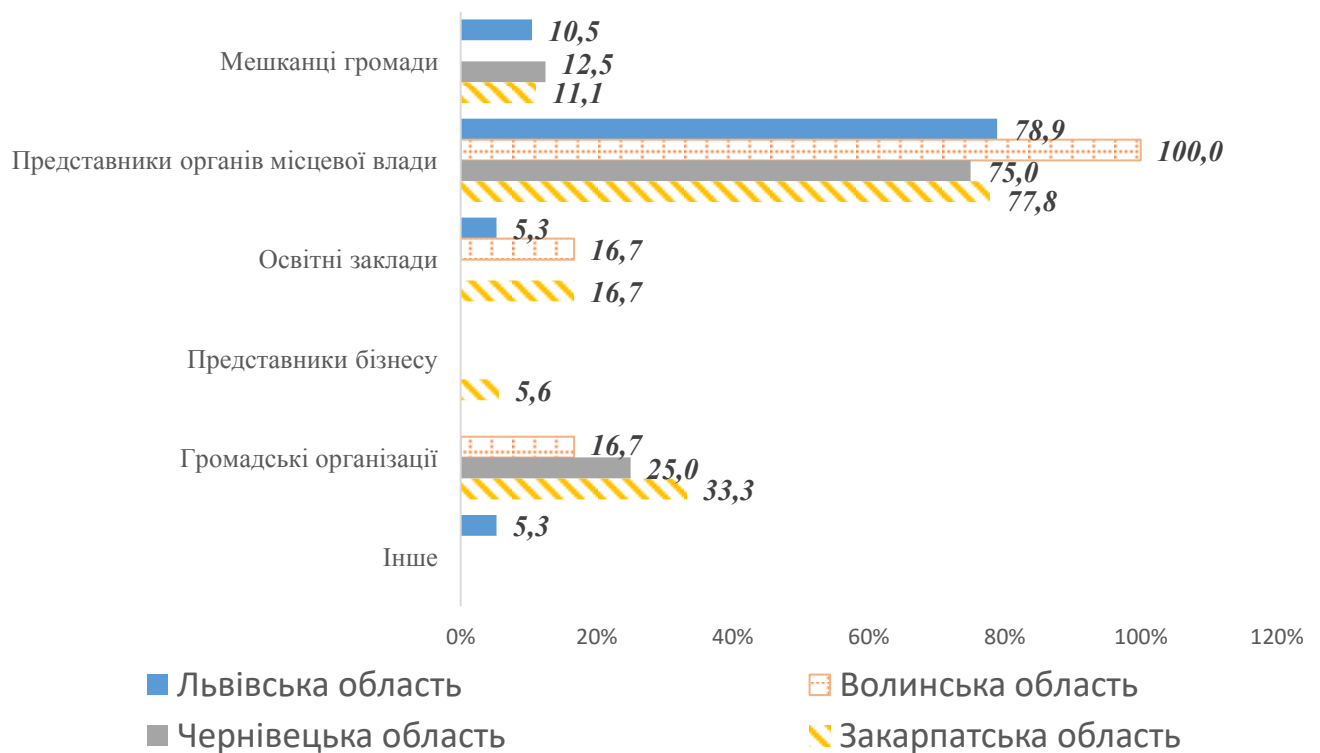

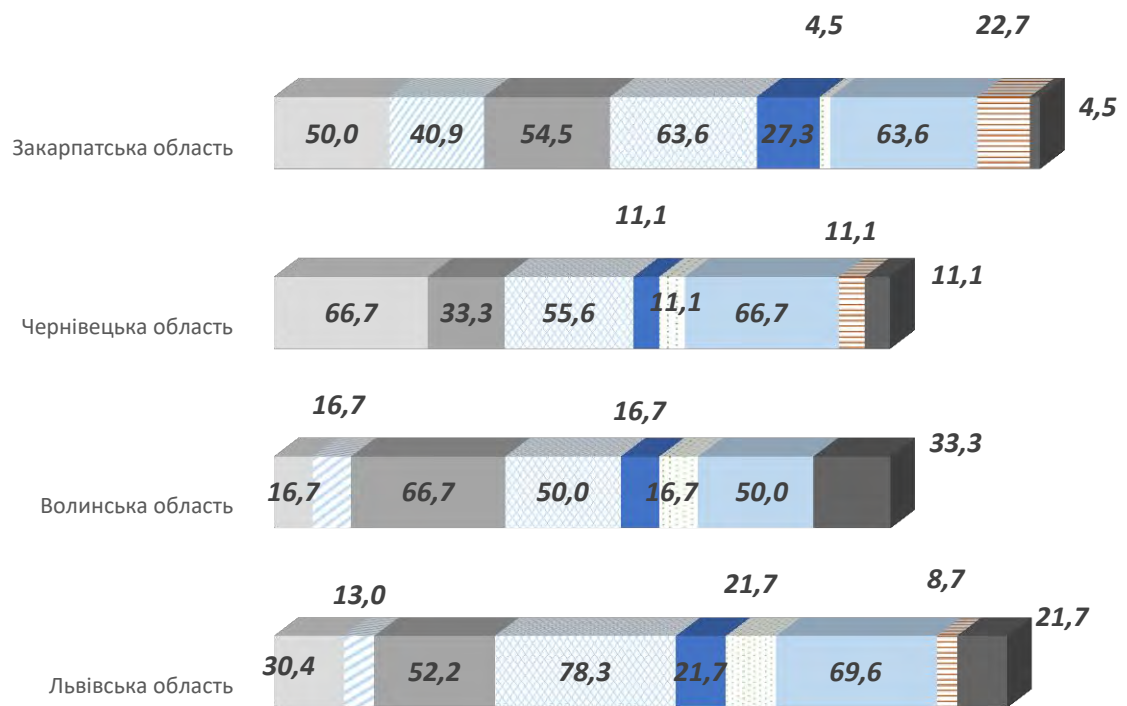
Рис. 36. Розподіл думок респондентів щодо ініціаторів транскордонного співробітництва у прикордонних громадах областей, що межують з країнами-членами ЄС, %

На думку респондентів, основними проблемами прикордонних територій є низький рівень залучення інвестицій (65%), проблеми з переробкою та вивезенням сміття (67%) та відсутні і застарілі каналізаційні мережі (52%) (див. рис. 37). Важливою проблемою також залишається загроза виникнення надзвичайних ситуацій (42%). Четверта частина респондентів також відзначили низький попит на продукцію місцевого виробництва та обмежений доступ до якісної питної води (по 22%). Менш важливими проблемами вважають експерти брак інформації для підприємців щодо започаткування та розвитку бізнесу і виходу на зовнішні ринки, нестачу якісних управлінських кадрів та проблему зі збереженням об'єктів культурної спадщини, але вони також є відчутними для територій. Лише 15% опитаних респондентів зазначили їх.

Рис. 37. Розподіл думок респондентів щодо проблем, що є особливо актуальними для їхніх територій, %

У розрізі регіонів результати вибору експертами особливо актуальних проблем територій є дещо відмінними (див. рис 38). Згідно відповідей респондентів, більше 60% громад Закарпатської області мають проблеми з залученням інвестицій та вивезенням і переробкою сміття, більше половини – з каналізаційними мережами та загрозою надзвичайних ситуацій, більше 40% – з обмеженим доступом до якісної питної води. Проблема з якістю води тут є найгострішою у порівнянні з рештою областей, що досліджувалися. Значною є також проблема попиту на продукцію місцевого виробництва (близько 30%). Саме ця проблема разом з загрозою виникнення надзвичайних ситуацій є найбільш актуальною для Чернівецької області, згідно думки опитаних представників громад (по 67%). Проблемні моменти, пов'язані з браком інформації для підприємців, нестачею управлінських кадрів, низьким попитом на продукцію місцевих виробників та збереженням культурної спадщини, не є особливо загрозливими в області, їх відзначили лише по одній громаді кожен. У Волинській області проблеми з наявністю кваліфікованих управлінців немає. Найбільшою проблемою прикордонних громад області є стан каналізаційних мереж (66,7% респондентів). У половині громад також особливо актуальними є проблеми зі сміттям та залученням інвестицій. Найбільше проблем із вивезенням та переробкою сміття у Львівській області, їх зазначили 18 з 25 респондентів у області. Збереження об'єктів культурної спадщини та брак інформації для підприємців щодо започаткування та розвитку бізнесу найчастіше відзначали респонденти саме Львівської області.

- загроза виникнення надзвичайних ситуацій (паводки, пожежі, викиди небезпечних речовин тощо)
- обмежений доступ до якісної питної води
- відсутні чи застарілі каналізаційні мережі
- проблеми з переробкою та вивезенням сміття
- низький попит на продукцію місцевого виробництва
- проблема збереження об'єктів культурної спадщини усіх етнічних спільнот у належному стані
- низький рівень залучення інвестицій
- нестача якісних управлінських кадрів
- брак інформації для підприємців щодо започаткування та розвитку бізнесу, виходу на зовнішні ринки

Рис. 38. Розподіл думок респондентів щодо проблем, що є особливо актуальними для їх територій у розрізі областей, що досліджувалися, %

III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ ГРОМАД

На думку більшості опитаних респондентів (66,1%), розвитку транскордонного співробітництва (ТКС) за участі їхньої громади сприятиме організація поїздок представників влади, громадських організацій та підприємців до сусідніх країн для обміну досвідом (див. рис. 39). Близько половини респондентів зазначають відкриття нового пункту пропуску та підвищення ініціативності місцевих мешканців. Серед можливих напрямків сприяння розвитку ТКС часто зазначали покращення доступності до найближчого наявного пункту пропуску (40,7%), налагодження співпраці між бізнес-структурами, громадськими організаціями та органами влади (37,3%) та розробку стратегій і програм транскордонного співробітництва (33,9%). Найменше респонденти відзначили збільшення пропускнуої здатності найближчого наявного пункту пропуску. Представник Терлівської сільської ради Старосамбірського району Львівської області назвав необхідність відкриття пішохідного переходу «Смільниця-Кросценко» на українсько-польській ділянці кордону.

Рис. 39. Розподіл думок респондентів щодо напрямків сприяння розвитку транскордонного співробітництва за участі їхньої громади, %

На думку експертів прикордонних громад Волинської області, найбільш перспективними напрямками розвитку ТКС є покращення доступності до найближчого пункту пропуску, підвищення кваліфікації управлінських кадрів щодо можливостей ТКС, налагодження співпраці між бізнес-структурами, громадськими організаціями та органами влади та організація поїздок представників влади, громадських організацій та підприємців до сусідніх країн

(див. рис. 40). Респонденти Чернівецької області порівняно з представниками інших областей частіше зазначали збільшення пропускної здатності найближчого пункту пропуску, розробку стратегій та програм транскордонного співробітництва та проведення інформаційних заходів. З огляду на високий рівень завантаження діючих пунктів пропуску через державний кордон у Львівській області, респонденти цього регіону вважають відкриття нових пунктів пропуску та підвищення ініціативності мешканців більш важливими, ніж представники громад інших областей.

Рис. 40. Розподіл думок респондентів щодо напрямів сприяння розвитку транскордонного співробітництва за участі їхньої громади у розрізі областей, що досліджувалися, %

Першочерговими кроками у сфері розвитку транскордонного співробітництва є проведення різних навчальних заходів та підвищення інформаційної підтримки громад для більш широкого залучення громадськості та підвищення ініціативності на місцевому рівні.

Також експерти зазначили, що для прикордонних громад найбільш корисними спільно реалізованими із суміжними прикордонними територіями сусідніх країн заходами чи проектами будуть ті, які сприятимуть: покращенню туристичної інфраструктури та розвитку туризму (38,1% опитаних респондентів); проведенню культурних заходів (26,2% опитаних респондентів); спільному виробництву (в т.ч. сільськогосподарському) (19,0% опитаних респондентів); будівництву/ремонту водовідведення і каналізаційно-очисних

споруд (19,0% опитаних респондентів); розвитку освіти, спорту, культури та мистецтва (19,0% опитаних респондентів) тощо (див. рис. 41).

Рис. 41. Розподіл відповідей респондентів щодо реалізації спільних із суміжними прикордонними територіями сусідньої країни заходів чи проектів, які б були корисними для розвитку українських прикордонних громад, %

У регіональному розрізі розподіл відповідей експертів щодо цього питання дещо відрізняється. У Львівській області експерти вважають, що корисним буде реалізовувати транскордонні проекти щодо: покращення туристичної інфраструктури та розвитку туризму (37,5% опитаних респондентів); сприяння розвитку культури (теж 37,5% опитаних респондентів); налагодження спільного виробництва (в т.ч. сільськогосподарське) (31,3% опитаних респондентів). У Волинській області теж покращення туристичної інфраструктури та розвиток туризму визначили 80% представників області як одним із пріоритетних. Інше бачення щодо сфер реалізації транскордонних проектів/заходів мають представники громад Чернівецької області. На думку більшості експертів цього регіону, варто реалізовувати разом з партнерами із сусідніх країн проекти/заходи у сфері освіти, спорту, культури та мистецтва (75% опитаних області). Натомість у Закарпатській області розвитку прикордонних територій найбільше сприятимуть спільні проекти з будівництва/ремонту водовідведення і каналізаційно-очисних споруд (38,5% опитаних області), поводження з ТВП (23,1% опитаних області) та з метою покращення туристичної інфраструктури

та розвитку туризму (38,5%), а також незайвим буде обмін досвідом і навчання з написання проектів (23,1%).

Водночас згуртованість мешканців громади (62,7%) та довіра до місцевої влади (54,2%) є, на думку експертів, запорукою забезпечення добробуту прикордонної громади (див. рис. 42).

Рис. 42. Розподіл відповідей респондентів щодо основних чинників добробуту громади, %

Подібні результати отримані і у регіональному розрізі (рис. 43). Окрім цього, гарантією добробуту прикордонних громад Львівської області є «наявність посадовця, який лобіює (відстоює) інтереси громади у органах влади вищого рівня» (зазначили 52,2% опитаних експертів області) та «спільні релігійні цінності (приналежність до одної конфесії)» (зазначили 39,1% опитаних експертів області). Для громад Волинської області «наявність посадовця...» теж є важливим чинником запоруки добробуту громад (33,3% опитаних області). А от чинник «спільні релігійні цінності...» для громад інших областей не є визначальним у забезпеченні їх добробуту.

Здійснення реформи децентралізації, яка на сьогодні є визначальним внутрішнім фактором впливу на забезпечення соціально-економічного розвитку громад, супроводжується і низкою ризиків. На думку багатьох експертів, найбільшими ризиками децентралізації в контексті розвитку громад є: поява значних дисбалансів між делегованими новими повноваженнями та доступними фінансовими ресурсами громади (53,4% опитаних); посилення нерівномірності розвитку територій в межах громади (43,1% опитаних); посилення нерівномірності розвитку громад в межах країни (24,1% опитаних); погіршення доступності та якості надання медичних послуг (24,1% опитаних); подальший економічний занепад території громад (24,1% опитаних) тощо (див. рис. 44).

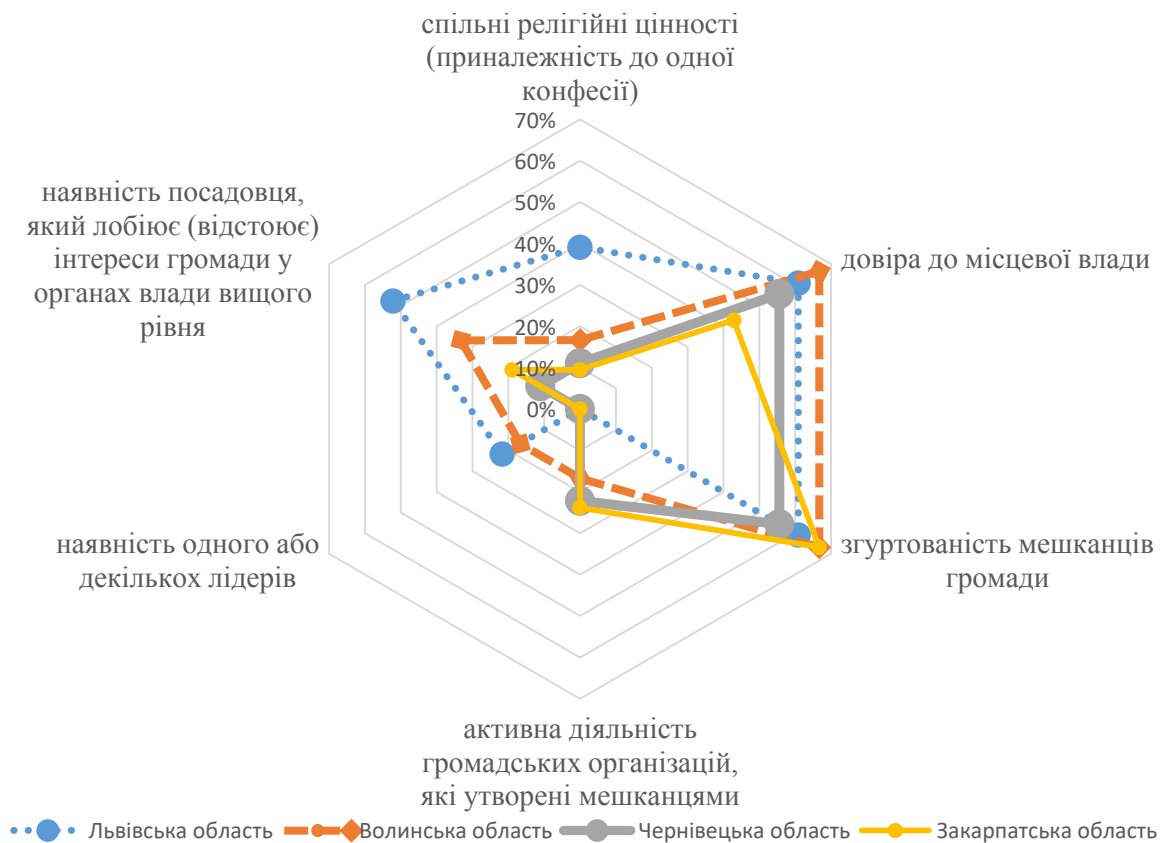

Рис. 43. Розподіл думок респондентів у розрізі областей щодо визначальних чинників добробуту прикордонних областей

Найменше ризиків, які можуть виникнути в процесі децентралізації, вбачають експерти Волинської області (див. рис. 45). Посилення нерівномірності розвитку території в межах громади найбільше остерігаються представники прикордонних громад Львівської (50% опитаних респондентів) та Закарпатської (52,4% опитаних респондентів) областей. На думку експертів з Чернівецької області, ризик нерівномірності розвитку громади в межах країни є також вагомим. Також найбільше представників Чернівецької області (11,1% опитаних респондентів) разом із Закарпатським експертами (9,5% опитаних респондентів) застерігають про можливу радикалізацію політичних об'єднань, які представляють інтереси етнічних меншин в місцях їх компактного проживання. Найбільше представників Львівської області (40% опитаних респондентів) передбачають погіршення доступності та якості надання медичних послуг.

Рис. 44. Розподіл думок респондентів щодо найбільших ризиків децентралізації в контексті розвитку прикордонних громад, які межують з країнами-членами ЄС, %

Рис. 45. Розподіл думок респондентів в розрізі областей щодо найбільших ризиків децентралізації в контексті розвитку прикордонних громад, %

Транскордонне співробітництво потенційно може стати ефективним інструментом для вирішення багатьох спільних проблем на локальному рівні. Активізувати його можна насамперед шляхом підготовки спільних стратегічних і програмних документів, покращення транспортної та прикордонної інфраструктури, забезпечення доступності до пунктів пропуску та надання якісних послуг при перетині державного кордону, стимулювання спільної підприємницької діяльності, підвищення інформаційної підтримки громад тощо, а згуртованість мешканців громади та довіра до місцевої влади стануть запорукою забезпечення добробуту прикордонної громади.